

МОЛЖЕР

СКАПЕНИН КЭЛЭЖИ

ҮЧ ПӘРДӘЛИ КОМЕДИЈА

Тәрчүмә едән: ЕЛЧИН

ИШТИРАК ЕДИРЛӘР:

АРГАНТ.

ЖЕРОНТ.

ОКТАВ

ЛЕАНДР

ЗЕРБИНЕТТА

ГИАСИНТА

СКАПЕН

СИЛВЕСТР

НЕРИНА

КАРА

ИКИ НӘФӘР ЛУКДАШЫЯН.

- Аргантын оғлу, Гиасинтаҗа вурулуб.
- Жеронтун оғлу, Зербинеттаҗа вурулуб.
- гарачы һесап олунур, амма аслинда
- Аргантын гызыдыр һә Леандра вурулуб.
- Жеронтун гызы, Октава вурулуб.
- Леандрын һөкәри, лоту.
- Октаванын һөкәри.
- Гиасинтанын дәҗәси.
- лоту.

Әһвалат Неаполда баш верир.

БИРИНЧИ ПӘРДӘ

Биринчи кәлиш

Октав, Силвестр.

Октав. Ашиг үчүн бундан пис хәбәр ола билмәз! Мән билмирам
һә, һә едим?! Силвестр, һә'ни сән өзүн көрпүдә ешитдин ки, атам гаҗы-

ыр?

СИЛВЕСТР. Бәли.

ОКТАВ. Бу күн сәһәр кәлир?

СИЛВЕСТР. Һә, сәһәр кәлир.

ОКТАВ. Өзү дә истәҗир ки, мәни евләндирсин?

СИЛВЕСТР. Бәли.

ОКТАВ. Чәнаб Жеронтун гызына?

СИЛВЕСТР. Һә, чәнаб Жеронтун...

ОКТАВ. Буна көрә дә онун гызыны Тарентдән чагырыблар?

СИЛВЕСТР. Бәли...

ОКТАВ. Бүтүн бунларын да һамысыны мәним әмирдән ешитми-

рам?

СИЛВЕСТР. Һә дә, әминиздән...

ОКТАВ. Она да атам өзү мәктуб һазыб?

СИЛВЕСТР. Һә дә, мәктуб...

ОКТАВ. Деҗирсән ки, әмирдә бизим бүтүн ишләримиздән хәбәр-

һазы, һә?

СИЛВЕСТР. Хәбәрдарды дә...

ОКТАВ. Ај сәни, бир әмәлли-башлы даныш көрүм дә! Һә кәлмәни сәндән кәлбәтинлә дартыб чыхарырсан, нә олуб?

СИЛВЕСТР. Дај нә дејим е, мән? Өзүнүз һәр шеји билирсиз дә. Нечә дејирсиз, еләди...

ОКТАВ. Бир мәсләһәт вер дә мәнә, де көрүм, белә чәтин мәғамә нејләјәк?

СИЛВЕСТР. Аллаһ һаггы, мән сиздән бетәр өзүмү итирмишәм! Мәним өзүмә мәсләһәт верән лазымды!

ОКТАВ. Лә'нәт шејтанә! Атамын бу кәлиши мәни тамам өлдүрәтәр!

СИЛВЕСТР. Мәни дә!

ОКТАВ. Атам хәбәр тутан кими, ахырымыза чатачаг, дәримиңиз саман тәпәчәк!

СИЛВЕСТР. Әһ, тәччә елә саман олсајды, нә варыјды ки! Горхурам сизин о јелбејин ишләриниз мәнә баһа баша кәлсин! Оде, көрүрәк нечә гара булудлар алыр башымын үстүнү, ордан да белимә чомгалар јагыр!..

ОКТАВ. Аман аллаһ! Инди мән нә едим?

СИЛВЕСТР. Бах, бу барәдә кәрәк әввәлчәдән фикирләшәјиниңиз! ОКТАВ. Еһ, сән дә бир тәрәфдән бејними апарма! Мәнә дәрс демәјә вахт тапыб...

СИЛВЕСТР. Чәнаб, сиз о јелбејин ишләринизлә мәним ахырыма чыха чагсыз...

ОКТАВ. Мән нә едим, һә? Нә гәрәра кәлим? Нечә еләјим ки бәдбәхтлик баш вермәсин?

Икинчи кәлиш

Онлар, еләчә дә Скапен.

СКАПЕН. Чәнаб Октав, нә олуб белә? Нә баш вериб? Нәдиңиз? Дејсән өзүнүз лап итирмисиз! Нә бәдбәхтлик үз вериб?

ОКТАВ. Еһ, Скапен, мәним әзизим, батмышам! Билмирәм ки, нә едим? Дүнјанын ән бәдбәхт адамыјам мән!..

СКАПЕН. Нијә ахы?

ОКТАВ. Сән бәјәм һеч нә билмирсән?

СКАПЕН. Јох.

ОКТАВ. Атамла чәнаб Жеронт бура, Неапола кәлирләр, мәним евләндирмәк истәјирләр.

СКАПЕН. Јахшы дә, бурда нә пис иш вар ки?

ОКТАВ. Еһ, сән ахы билмирсән ки, мән нијә белә никаранам?

СКАПЕН. Билмирәм, сиздән асылыды дә, дејин, билим. Мән үрәји јумшаг адамам, сизин кими чаванлара нијә көмәк еләмәјим ки?

ОКТАВ. Аһ, Скапен, әјәр сән бир шеј фикирләшиб тапсајдыңиз, мән бу бәдбәхтликдән гуртармаг үчүн бир јол көстәрсәјдиңиз, бүтүн өмрүм боју сәнә миннәтдар олардым!..

СКАПЕН. Дүзүнү дејим сизә ки, әјәр бир ишә киришдим һәм мәним үчүн мүмкүн олмајан шеј јохду. Көрүнүр, аллаһ-таала бир веркиди дә, вериб мәнә, елә шејләр фикирләшиб тапырам, елә бичликләр ағлыма кәлир ки, кәл көрәсән! Дејирләр ки, лотусан... Гој десинләр дә, дәрракәләри бу гәдәрди! Бах, өзүмү тәрифләмәк олмасын, амма мәним кими иш бачаран, кәлөк гуран һәлә анасындан олмајыб! Белә ишләрдә кимди мәнән мөшһуру? һеч ким! Амма ди кәл ки, инди адамын хидмәтинә гижмәт верән јохду! Аллаһа анд олсун, бир дәрәғә башыма бир әһвалат кәлди, ондан сонра дај белә ишләрә киришимләрам...

ОКТАВ. Әһвалат? Нә әһвалат, Скапен?

СКАПЕН. Бир дәрәғә иш белә кәтирди ки, мөһкәмәјлә дүз кәлмәләрим.

ОКТАВ. Мөһкәмәјлә?

СКАПЕН. Һә. Бир балача чәкишмәмиз олду.

ОКТАВ. Сәнин мөһкәмәјлә чәкишмән олду?

СКАПЕН. Һә дә!.. Мәнимлә јахшы рафтар еләмәди, мән дә дүнјанын белә әдаләтсизлијинә һирсләндим, дедим, бир дә белә ишләрә арышмајачагам. Нә исә!.. Јахшысы буду ки, сиз өз әһвалатыңызы данышың көрүм.

ОКТАВ. Сән билирсән дә, Скапен, Жеронт мәним атамла бир ердә дүз ики ајды ки, алыш-вериш ишләриндән өтрү сафәрә чыхыбар.

СКАПЕН. Билирәм.

ОКТАВ. Бизи дә Леандрла бурда гојдулар. Мәни Силвестрә, Леандрды да сәнә тапшырдылар.

СКАПЕН. Еләдир. Мән дә өз вәзифәмин өһдәсиндән пис кәлмәмишәм!..

ОКТАВ. Бир-нечә вахт бундан әввәл Леандр чаван бир гарачы гызына раст кәлди, вурулду она.

СКАПЕН. Буну да билирәм...

ОКТАВ. Биз онуна чоһ јахыныг, нечә бир ешгә дүшдүјүнү о саат мәнә данышды. Мәни һәммин гызла таныш еләди, доғрудан да көзәл гызды, анчаг Леандрын көзүнә көрүкән дәрәчәдә јох... Леандр бүтүн күнү дөгигәдә бир о гызын көзәллијиндән, зәриф-лијиндән данышырды, ағлыны-камалыны тәрифләјирди, вәчдә кәлирди ки, о гыз нечә сөһбәт еләјир!.. Сөһбәтләрини дә әввәлдән ахырачан мәнә данышырды, мәчбур еләмәк истәјирди ки, о гызын һазырчаваб-ыгына мән дә һејран галым! Мәнә о гәдәр тәһә еләјирди ки, куја данышыгларына дигтәглә гулаг асмырам, сөјүрдү ки, куја онун о инчә ишсләринә биканәјәм...

СКАПЕН. Һәлә ки, баша дүшә билмирәм, бүтүн бунларла мәни дә тәрәфә дүмсүкләјирсиз?

ОКТАВ. Бир дәрәғә Леандр севкилиснин галдыгы јерә кедирди, мән дә ону өтүрүрдүм. Бир дә көрдүк ки, о чөллү-бијабандакы балача евләрин бириндән инили кәлир, бәркдән ағлајырлар... Сорүшурут ки, нә олуб белә? һансыса бир арвад аһ чәкиб деди ки, орда бир мүсибәт баш вериб, кәл көрәсән! Дүздү, о мүсибәт јад адамларын башына кәлиб, анчаг синәдә ки, үрәк олду, адама тәһир едәтәк!

СКАПЕН. Ахы бүтүн бунлары нәјә көрә дејирсиз?

ОКТАВ. Мараг мәни бүрүдү... Леандрды јола кәтирдим ки, кедәк көрәк орда нә олуб елә? Кириб ичәри көрүрүк ки, бир гары чан үстүндәди, јанында гуллуғчу ағлајыб өзүнү өлдүрүр, елә ордача бир чаван гыз да дајаныб ки, ондакы о көзәллик дүнјада һеч кимдә ола билмәз!

СКАПЕН. Аһа!..

ОКТАВ. Онун јеринә башгасы олсајды, ејбәчәр көрүнәрди: әјиндә чыр-чыңдыр пал-палтарды, башына бир сары ләчәк өртүб ки, аатындан сачлары чыхыб чијнинә төкүлүр. Анчаг гарынын јанында дајаныб ағлајан о гыз о әјни-башла да елә көзәлијди, адам көзүнү чәкә билмирди ондан!

СКАПЕН. Бах, инди һәр шеји баша дүшүрәм!

ОКТАВ. Еһ, Скапен, әјәр сән дә о вахт ону еләчә көрсәјдин, инди нәјрәт ичиндәјдин!

СКАПЕН. Әлбәттә, мән буна шүбһә еләмирәм. һеч көрмәсәм дә, инди билирәм ки, онун хәтти-халы, күл чамалы башга шејди!..

ОКТАВ. Онун о көз јашлары да ади көз јашлары дејилди! Кө-рүрән ки, гызларын көзләри гызарыр, һыгтыдајырлар, елә дејилди! Ағламагы да өзү кими инчә иди!.. Онун о кәдәриндә бир һәзинлик арары ки!..

СКАПЕН. Һә, көрүрәм, һамысыны јахшыча көрүрәм!..

ОКТАВ. Мәним јеримдә ким олсајды, ағлајарды!.. Көрәјдин бир гарыны нечә гучаглајарды, «ана» дејиб нечә әзизләјирди! Еһ, онун о чүрә мә'сумлуғу кимә тә'сир еләмәзди?!

СКАПЕН. Һә, доғрудан да чох тә'сирлиди. Көрүрәм ки, онун о мә'сумлуғуна јаман вурулмусуз!

ОКТАВ. Еһ, Скапен, адам вәһши дә олсајды, о ғызә вуруларда!

СКАПЕН. Әлбәттә! Буна дај нә сөз ола биләр?!!

ОКТАВ. Мән нә сөзләр тапырдымса, дејирдим ки, о көзәл ғызын дәрдди бир аз азалсын. Сонра ордан чыхдыг. Леандрдан сорушудум ки, көрдүјүмүз о ғыз, нечә, хошуна кәлди? Чох сојуг чаваб верди ки, пис дејил... Онун еләчә сојуглуғу мәнә пис тә'сир еләди, үрәјимнә ачмадым, демәдим ки, ғызын о көзәллији мәни дәли еләјиб!

СИЛВЕСТР /Октава/. Бир аз ғызә еләмәк олмаз, чәнаб, јохса ки, сабаһа гәдәр бу сөһбәти гуртармајачагы! Ичәзә верин, мән икә көлмәјлә галаныны данышым. /Скапен/. О вахтдан да чәнаб Октав бир көнүлдән мин көнүлә ашиг олуб! Ғызын дәрддини азалтмаг истәјир, амма өз һәјәты да әзаб-әзијјәтә дөнүб. Чәнаб Октав тә-тәз онлара баш чәкмәк истәјәрди, амма о гуллуғчу ки, вар, гојмурау, Арвад өләндән сонра евдә гуллуғчу бөјүклүк еләјирди. Чәнаб Октав да аз галмышды дәли олсун, анд верирди, јалварырды, амма бир шеј чыхырды. Гуллуғчу дејирди ки, һәмин ғызын валидејиләри кујә әсилзадә адамларды, дүздү, касыбды, јалғызды, амма чәнаб Октавын евләнмәк фикри јохдуса, өзүнә һаһаг әзијјәт вермәсин. Бундан сонра чәнаб Октавын еһтирасы лап чуша кәлди. О гәдәр фикирләширди ел, аз галырды бејни чатдасын!.. Чох көтүр-гој еләди, о тәрәфини фикирләшди, бу тәрәфини фикирләшди, ахырда да гәрар гәбул еләди! Әгәрәз, чәнаб Октав инди үч күндү ки, евлиди!

СКАПЕН. Баша дүшүрәм...

СИЛВЕСТР. Бунун үстүнә ону да кәл ки, атасы сәфәрдән гајыдыр!.. Әслиндә икә ајдан сонра көлмәлијди... О тәрәфдән дә әминис бу евләнмәк әһвалатындан хәбәр тутуб. Бу тәрәфдән Октав чәнаб Жеронтун икинчи арвадындан — дејирләр ки, тарентлидир — олан ғызына евләндирмәк истәјирләр... Бах, беләди ишләр!..

ОКТАВ. Һәлә ону да үстә кәл ки, арвадым касыбын бириди. Мәним дә ки, она көмәк еләмәјә неч чүрә имканым јохдү!

СКАПЕН. Вәссалам? Белә бош шејләрдән өтрү, нә олуб, икниниз дә өзүнүзү итирмисиз? Көр, е, бир! Ајыб дејил сәнә, Силвестр? Белә бир хырда ишин өһдәсиндән кәлә билмирсән? Лап балгабагсан а!.. О бој-да кишисән, башыны ишә сала билмирсән, бир шеј фикирләшәб тапмырсән, бир кәләк ишләтмирсән ки, ишләри гајдасына гојасан. Ва, белә дә ахмаг адам олар?! Мәним башыма белә иш кәлсәјди, вәллаһ бизим о гочалары бармағыма долајардым! Вахт варыјды ушагајдым, бир тикә бојум варыјды, амма елә ишләрдән чыхырдым ки, көл көрәсән!..

СИЛВЕСТР. Бојнума алырам ки, аллаһ-таала мәнә белә бир вер ки вермәјиб. Мән мөһкәмәјлә-задла һөчәтә кирә билмәрәм.

ОКТАВ. Буде, мәним әзиз Гиасинтам да кәлди.

Үчүнчү көлиш

Онлар, еләчә дә Гиасинта.

ГИАСИНТА. Аһ, Октав! Силвестр Неринаја дүз дејиб ки, кујә атан гајыдыр, өзү дә сәни евләндирмәк истәјир?

ОКТАВ. Еләдир, көзәл Гиасинта!.. Бу хәбәр мәнә елә бир дәһшатли зарбә вуруб ки!.. Бу нәдир? Сән ағлајырсан? Нә үчүндүр бу көз јашлары? Јохса сән мәни хәјанәтдә күнаһландырарсан? Јохса мәнич мәнәббәтимә әмин дејилсән?

ГИАСИНТА. Јох, Октав, инанырам ки, сән мәни сеvirсән, анчаг билмирәм, һәмишә севәчәксән?

ОКТАВ. Бәјәм елә бир шеј ола биләр ки, бүтүн өмрүм боју сәни севмәјим?

ГИАСИНТА. Дејирләр, куја сиз кишиләр, гадынлар кими, һәмишәлик севә билмирсиз, дејирләр куја сизин ән күчлү еһтирасыныз о саат алышыб јандыгы кими, тез дә сөнүр.

ОКТАВ. Демәли мәним үрәјим, башга кишиләрин үрәји кими дејил, әзиз Гиасинта! Өләнә гәдәр сәни севәчәјәм, мән буна әминәм!..

ГИАСИНТА. Инанмаг истәјирәм ки, дедикләрин кими дә һиссәдирсән... Сәнин сәмимилијинә гәтијјән шүбһәм јохду. Анчаг горхмурам ки, атанын һөкмү сәнин үрәјиндәки о инчә һиссләри богсун. Ахы сән атандан асылысан, атан да сәни башгасыла евләндирмәк истәјир. Һәркаһ мәним башыма белә бир иш кәлсә, өләрәм...

ОКТАВ. Јох, көзәл Гиасинта, һеч бир ата мәни белә бир хәјанәтә вәчбур еләјә билмәз!.. Мән вәтәнимдән дә әјрилларам, һәтта һәјәтым-дан да әл чәкәрәм, анчаг сәндән әјрилларам. Һәлә һеч үзүнү дә көрәдирәм о ғызә ки, атам мәни евләндирмәк истәјир, дәһшәтли нифрәт еләјирәм! Мән гәдәр дејиләм, анчаг гој бу дәниз дашыб о ғызә мәнә тәрәф кәтирән јоллары һәмишәлик кәссин!.. Јалварырам сәнә, ағлама, мәним севимли Гиасинтам! Сәнин о көз јашларын мәни өлдүрүр, гәл-бими пуч едир!

ГИАСИНТА. Әјәр сән белә истәјирсәнсә, мән дә чалышарам ки, даһа ағламајым... О уча көјләр мәним бәхтимә нә гисмәт едирсә, етсин, дөзәрәм.

ОКТАВ. О уча көјләр бизи тәк гојмаз!

ГИАСИНТА. Сән мәнә садиг олачагсанса, һеч нәдән горхмурам!..

ОКТАВ. Горхма, мән һеч заман сәнә хәјанәт етмәјәчәјәм!

ГИАСИНТА. Демәли мән хошбәхт олачағам!..

СКАПЕН /кәнара/. Аллаһа анд олсун, ағыллы ғызды, өзү дә пис дејил, лап мәним истәјимчәди!

ОКТАВ /Скапенә ишарә едәрәк/. Бах, бу адамы көрүрсән, истәсә, бизә көмәк еләјә биләр!

СКАПЕН. Анд ичмишәм ки, бир дә һеч вахт белә ишләрә баш гошмајым, амма сиз икниниз дә мәндән јахшыча хаһиш еләсәз, овда бәлкә...

ОКТАВ. Сәнин көмәјиндән өтрү тәкчә хаһиш лазымдыса, бүтүн варлыгыма хаһиш едирәм: бизим ишимизи өһдәнә көтүр!

СКАПЕН /Гиасинтаја/. Бәс сиз һеч нә демәјәчәксиз?

ГИАСИНТА. Мән дә сизинчүн әзиз нә варса, һамысына анд верирәм: бизим мәнәббәтимизә көмәк едир!..

СКАПЕН. Нејләмәк олар, кәрәк көмәк еләјим... Бәшәријәтин еһтијачы вар белә көмәјә... Олду, чалышарам сизинчүн!..

ОКТАВ. Әмин ол ки!..

СКАПЕН /Октава/. Бәсдириң. /Гиасинтаја/ Сиз исә кәдин, өзү дә һеч нәдән өтрү нараһат олмајын.

Гиасинта кедир.

Дорғунчу көлиш

Октав, Силвестр, Скапен.

СКАПЕН /Октава/. Сиз дә мөһкәм дурун, атанызла көрүшмәјә лазыр олун.

ОКТАВ. Бојнума алырам ки, бу көрүш барәдә фикирләшәндә, чалыма вичвичә дүшүр, көрүрәм ки, анданкәлмә ағчијәрәм, өзүмү елә ала билмәјәчәјәм...

СКАПЕН. Јох, өзүнүзү кәрәк мөһкәм көстәрәсиз, јохса атаныз

бахды ки, зөифсиз, ушаг кими, ојнадачаг сизи. Кәлин бир сынадаг кечирәк, көрәк нә олур?.. Чалышын ки, чәсарәтли оласыз, нә деди сына чавабыны гәтијјәтлә верин.

ОКТАВ. Нә бачарырамса, еләјәчәјәм.

СКАПЕН. Сынамаг лазымды, өјрәшәсиз көрәк. Көрәк, бу тәһ ролу нечә апарачагсыз. Башлајырыг: чәсарәтли олурсуз, башыныз дик тутурсуз, бахшыныз да ити олур!

ОКТАВ. Белә?

СКАПЕН. Нә, амма бир аз чәсарәтли.

ОКТАВ. Нечәди?

СКАПЕН. Јахшы! Елә фәрз еләјин ки, мән сизин атанызам сәрт чаваблар верин, елә билин ки, онун өзүнә верирсиз. «Ај сәни јарамаз, дардан асмаг лазымды сәни, фырылдагчынын бири, шәрәфлар бир атанын нахәләф оғлу, бу гәдәр зир-зибилдән сонра, һәлә бир мәним көзүмә дә көрүнүрсән? Мәнсиз бурда ојун галмајыб ки чыхмајасан, јарамаз! Зәһмәтимин, сәнә һәср еләдијим әмәјимин ахыры буду, һә? Демәли сән мәнә белә еһтирам едирсән, белә һөрмәт көстәрирсән?!» һә!.. Нә олду? «Көр сән нечә алчагсан ки, атанын разылығы олмадан нишанланмысан, кизлинчә евләнмисән! Чаваб вер јарамаз, чаваб вер! Көрәк нә бәрәәт көтирәчәксән өзүнчүн?..» Бә нә лал кими дајаныб сусмусуз? һә?

ОКТАВ. Мәнә елә кәлди ки, елә бил атам өзүдү данышан.

СКАПЕН. Лап јахшы дә, көрәк дајаныб көзүнүзү дөјмәјәсиз.

ОКТАВ. Дајан, гој бу саат өзүмү әлә алым, нечә лазымдыса елә дә чаваб верәчәјәм.

СКАПЕН. Сөзүмүз сөздү дә?

ОКТАВ. Һә!

СИЛВИСТР. Атаныз кәлир!

ОКТАВ. Илаһи, мән батдым!

/Кегир./

Бешинчи кәлиш

Силвестр, Скапен.

СКАПЕН. Чәнаб Октав, һара кедирсиз? Дајанын!.. Гәчды! Бах ағчијәрлик буна дөјәрләр!.. Амма биз кедәк гочаны гаршылајаг СИЛВИСТР. Мән она нә дөјәчәјәм?

СКАПЕН. Нә лазымдыса, мән дөјәчәјәм. Сән мәним дедикләри ми тәкрар елә.

Алтынчы кәлиш

Силвестр вә Скапен сәһнәнин дәригиндәдир; Аргант.

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Белә дә иш олар? Һәјәсызлыгы бир бах!

СКАПЕН /Силвестрә/. Дөјәсән хәбәр тутуб. Көр бир киши нечә тә'сир едиб ки, өз-өзүлә данышыр!

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Һәјәсызлығын дәрәчәсинә бах!

СКАПЕН /Силвестрә/. Гој гулаг асар!

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Марағлыды, көрәк инди мәнә бу никаһ барәдә нә дөјәчәкләр?!

СКАПЕН /кәнара/. Бир сөз тапыб дөјәрик!

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Бәлкә даначаглар?

СКАПЕН. /кәнара/. Јох а-а!.. Нијә?

АРГАНТ. /елә билир ки, тәкдир/. Ја башлајачаглар өзләрини тәһизә чыхармага?

СКАПЕН /кәнара/. Бах, бу ола биләр!

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Јохса чүрбәчүр ујурмалар

вә башымы алдатмаг истәјәчәкләр?

СКАПЕН /кәнара/. Һәр шеј ола биләр...

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Анчаг бүтүн о ујурмаларын әһәсы олмајачаг!

СКАПЕН /кәнара/. Бахаг, көрәк дә!..

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Мәни алдатмаг олмаз!

СКАПЕН /кәнара/. Наһаг өзүнүзү өјүрсүз...

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. Мән о «севимли» оғлumu лазым ан јердә кизләдә биләрәм!

СКАПЕН /кәнара/. Биз буна јол вермәрик!

АРГАНТ /елә билир ки, тәкдир/. О алчаг Силвестрин дә белини мөк мәнә борч олсун!

СИЛВИСТР /Скапенә/. Әлбәттә, мәни јаддан чыхармаз!..

АРГАНТ /Силвестри көрүр/. А, сән дә бурдасан, еј евимизин тарик мәсләһәтчиси?! Кәнчләрин нүмунәви тәрбијәчиси!..

СКАПЕН. Чәнаб! Мән нечә дә шадам ки, сиз һәһәјәт гајытдыз.

АРГАНТ. Салам, Скапен! /Силвестрә./ Мәним әмрләrimi јахшы ириңә јетирмисән! Дај буна сөз ола билмәз! Мән сәфәрдә оlanda оғлум өзүнү чох ағыллы апарыб!

СКАПЕН. Сәһһәтиниз нечә, јахшыдымы, чәнаб?

АРГАНТ. Әһ, пис дејил!.. /Силвестрә./ Нијә сусмусан, фырылгычы, нијә динмирсән?

СКАПЕН. Нечә кедиб-кәлдиниз, разысынызмы?

АРГАНТ. Шүкүр аллаһа! Әл чәк мәндән, гој бир онун јахшыча әрсини верим!

СКАПЕН. Дәрс вермәк истәјирсиз?

АРГАНТ. Бәли.

СКАПЕН. Кимин дәрсини вермәк истәјирсиз, чәнаб?

АРГАНТ /Силвестри көстәрир/. Бах, бу фырылдагчынын!

СКАПЕН. Ахы нәјә көрә?

АРГАНТ. Бәс сән ешитмәмисән ки, бунлар бурда мәнсиз нәләр әјибләр?

СКАПЕН. Нәсә дөјмишиди гулағыма... Бош шејди!..

АРГАНТ. Әчәб бош шејди! Һәјәсызлыгыды!

СКАПЕН. Сөзүнүздә, әлбәттә, һәгигәт вар, чәнаб!

АРГАНТ. Бундан бөјүк әдәбсизлик олмаз!

СКАПЕН. Дүз дөјирсиз!

АРГАНТ. Атадан ичәзәсиз евләнмәк!

СКАПЕН. Әлбәттә, јахшы дејил... Амма мәнчә бу иши һәј-күјсүз тә еләмәк лазымды.

АРГАНТ. Сәнчә еләди, амма мәнчә елә дејил. Мән бир һәј-күј адырым ки, алову галхыб көјә чатсын! Јохса дөјәчәксән ки, мән һеч һирсләнмәјимә дә бир сәбәб јохду?

СКАПЕН. Нә данышырсыз, чәнаб?! Мән бу ишдән хәбәр тутан ми, о саат сизин тәрәфинизи сахладым, елә һирсләндим ки, һәтта луруза да ачыгландым. Өзүнүз сорушун, көрүн, она нәләр дедим!

Мән көрәк сизин кими атаја еһтирам бәсләсин, сизин ајағынызын иши өпсүн! Елә сөзләр дедим она ки, һеч сиз елә сөзләр дөјәдиз. Нә дејим е!.. Амма инди бир аз ағлым башыма кәлиб, бахыб көрүм ки, әслиндә о чох да тәгсиркар дејил.

АРГАНТ. Бу нә нағызды белә, данышырсан?! Аллаһ билир, кедиб һәсы јуванын гушуна евләниб, өзү дә тәгсиркар дејил?

СКАПЕН. Бәс нечә олсун, чәнаб, демәли тәле мәчбур едиб дә...

АРГАНТ. Дај сәнә сөзүм јохду! Онда бундан сонра нә истәјирсән, елә дә. Фырылдаг ишләт, оғурлуғ елә, адам өлдүр, де ки, тәле мәчбур еләјиб, вәссалам!

СКАПЕН. Аман аллаһ! Мәним сөзләrimi ајры чүр јозурсуз е... Мәним дедијим буду ки, оғлуруз өз истәјилә бу ишә киришмәјиб.

АРГАНТ. Ахыр ки, киришиб?

СКАПЕН. Ај чәнаб, ахы дејирсиз ки, о өзүнү гоча фәнди апарсын. Чаванлар елә она көрә чавандылар ки, еһтијатлы дејилләр. Кәләм ләринә әзијјәт вермирләр. Буде, елә бизим Леандры көтүр. Нә гәдәр өјрәтмишәм ону, нә гәдәр баша салмышам, данламышам. Амма инди елә бир иш тутуб ки, оғлунузунку онун јанында тоја кәләмәлиди... Сиз өзүнүз бәјәм чаван олмамысыз, дәчәлик-зад еләмә мисиз? Ахы дејирләр, чәнаб, сиз өзүнүз вахтилә пис кавалер олмамысыз, аз дүнја көзәли көрмәмисиз, һә?..

АРГАНТ. Нә ки, дүздү, дүздү! Һөчәтләшмәјәчәјәм сәнини. Мән о көзәлләри көрмәјинә көрмүшәм, анчаг кәтириб иши бу јер чыхартмамышам!

СКАПЕН. Нә еләјәјди, һә? Көрүр ки, чаван бир гызды, өзү оғлунуздан өтрү һајыа-мајылды. Сизә охшайыб е, ахы бүтүн гадына сизи севири! Гыз да онун хошуна кәлири, һәрдән-бир кәлиб гызә бә чәкири, назыјла ојнајыри, өзүнү ашиг кими апарыри, елә аһ чәкири кә гызын үрәјинә јайылыри... Ахырда гыз дај дајана билмири, оғлун да бундан истифаде едир. Гызын гоһум-әгрәбасы кәлиб онлары бә јердә тутурлар, оғлунузу да мәчбур еләјирләр ки, евләнсин...

СИЛВЕСТР. /кәнара/. Јаман фырылдагды!..

СКАПЕН. Бәјәм сиз истәрди ки, ону өлдүрсүнләр? Һәр һалда, еләмәк өлмәкдән јажшыды ки!..

АРГАНТ. Мәнә һеч ким демәјиб ки, әһвалат белә олуб.

СКАПЕН /Силвестри көстәрири/. Буде, сорушун бундан, о да елә сөзү дејәчәк.

АРГАНТ /Силвестрә/. Демәли ону мәчбур еләјибләр ки, евләнсин?

СИЛВЕСТР. Бәли, чәнаб.

СКАПЕН. Мән сизә јалан дејәчәм?

АРГАНТ. Онда кәрәк о саат нотариусун јанына кедәјди, дејәди ки, ону мәчбурән евләндирибләр.

СКАПЕН. Өзү истәмәди дә, кетсин.

АРГАНТ. Ахы онда никаһы позмаг мәним үчүн асан оларды.

СКАПЕН. Никаһы позмаг?

АРГАНТ. Әлбәттә.

СКАПЕН. Јох, сиз онларын никаһыны позмазсыз.

АРГАНТ. Позмарам?

СКАПЕН. Јох.

АРГАНТ. Нијә? Бүтүн аталыг һугугларым да мәним тәрәфимдәди, үстәлик орасы да ки, оғлуму зорла евләндирибләр!

СКАПЕН. Сизин оғлунуз буна разы олмаз.

АРГАНТ. Разы олмаз?

СКАПЕН. Јох.

АРГАНТ. Мәним оғлум?

СКАПЕН. Бәли, сизин оғлунуз!.. Сизчә асанды онунчун ки, о чаван чағындан горхдугуну бојнуна алсын, десин ки, мәни зорла евләндирибләр? Һеч вахт буну бојнуна алмаз: белә чыхачаг ки, сизин кими атаја лајиг огул дејил, әфәлин бириди!

АРГАНТ. Чәһәннәмә чыхсын! Мәним вечимә дејил!

СКАПЕН. О сизин дә, өзүнүн дә шәрәфини горумагдан өтрү һамыја демәлиди ки, истәјинчә евләниб.

АРГАНТ. Мәнә исә елә кәлири ки, бизим шәрәфимизи горумаг үчүн о кәрәк әксини десин!..

СКАПЕН. Јох, өмрүндә буну демәз.

АРГАНТ. Мән ону мәчбур еләјәрәм!

СКАПЕН. Валлаһ, демәјәчәк...

АРГАНТ. Демәз, варисликдән мәһрум еләјәрәм!

СКАПЕН. Сиз?

АРГАНТ. Бәли, мән!

СКАПЕН. Бәсдириң!..

АРГАНТ. Һечә јә'ни бәсдириң?

СКАПЕН. Сиз ону варисликдән мәһрум еләмәзсиз...

АРГАНТ. Еләмәрәм?

СКАПЕН. Јох.

АРГАНТ. Јох?

СКАПЕН. Јох.

АРГАНТ. Бах, буна сөзүм јохдур! Мән өз доғмача оғлуму варисликдән мәһрум еләјә билмәрәм?

СКАПЕН. Дејирәм ки, јох дә...

АРГАНТ. Ким мәнә мане олачаг, һә?

СКАПЕН. Сиз өзүнүз.

АРГАНТ. Мән өзүм?

СКАПЕН. Әлбәттә. Сиз буна үрәк еләмәзсиз.

АРГАНТ. Еләјәрәм.

СКАПЕН. Зарафат еләјирсиз, чәнаб?

АРГАНТ. Һеч зарафат-зад еләмирәм.

СКАПЕН. Ата мәһәббәти буна имкан вермәз!

АРГАНТ. Лап јажшы верәр.

СКАПЕН. Јох, чәнаб, јох!

АРГАНТ. Сәнә дејирәм ки, белә дә олачаг!

СКАПЕН. Бош сөздү, чәнаб!

АРГАНТ. Бош-зад дејил.

СКАПЕН. Валлаһ, мән сизи јажшы таныјырам! Сизин үрәјиниз имди, чәнаб! Мәрһәмәтли адамсыз сиз.

АРГАНТ. Мәрһәмәтли-зад дејиләм! Елә һирсләнәрәм ки... Јажшы ја бошбоғазлыг еләдин, ачыгландырма мәни. /Силвестрә./ Јери алчаг, мәним о јарытмазымы тап кәтири. Өзүм дә кедим чәнаб ронтун јанына, данышым она ки, нә бәләја дүшмүшәм! /Кедир/

Једдинчи кәлиш

Силвестр, Скапен.

СИЛВЕСТР. Валлаһ, бојнума алырам ки, сән бичин бирисән, дан сонра ишләр гајдасына дүшәчәк!.. Амма бизим пулумуз мајыб даһа, борч алдыгымыз адамлар да дүшүбләр далымыза. СКАПЕН. Нараһат олма, бу да дүзәләчәк. Инди кәрәк елә бир са-адам тапаг ки, истәдјимиз һенкамәни чыхартсын — бах, башы-буна көрә сындырырам!.. Дајан бир көрүм... Бах, белә дур, папа-ы да, бах, белә фырлат, чани кими, ајагыны да белә гој, әлләрини индә тут, көзләрини дә елә гурд көзү кими, өзүн дә кәл бурдан елә бил ки, сәһнәдә шаһсан... Һә... Јажшы! Кедәк. Сәнә хәл-чә бир сөз дејим: белә еләсән, палтарыны дәјишсән, бир аз һазыр-сан, сифәтдән дә, сәсиндән дә һеч ким сәни танымаз.

СИЛВЕСТР. Амма бах һа, мәни мәһкәмәјинән-заднан үз-үзә кәтири-сән, намусуна анд верирәм сәнин!

СКАПЕН. Јажшы-јахшы, бизи нә төһлүкә көзләјирсә, гардаш малы ки, бөлүшәрик!.. Чәми-чүмләтаны үччә ил сүркүн горхусу мәним ки аличәнаб адамы јары јолда сахлајачаг?..

ИКИҢЧИ ПӘРДӘ

Биринчи кәлиш

Жеронт, Аргант.

ЖЕРОНТ. Әлбәттә, белә һавада бизимкиләр кәрәк елә бу күн кә-чыхсынлар. Тарентли бир дәннзчи дејирди ки, јола чыхмаз-әввәл мәним мүвәккилими көрүб. Анчаг гызымын кәлмәји мәсәлә-

си сизинлэ данышдығымыз кими олмады... Оғлуруз һаггында нә
дедикләриниз исә, бизим планларымызы тамам алт-үст еләјир...

АРГАНТ. Нараһат олмајын: сизә сөз верирәм ки, елә бу күнә
киришиб бүтүн ишләри гәјдасына гојачагам!

ЖЕРОНТ. Билирсиз, чәнаб Аргант, ушаглаары тәрбијә етмәк
вачиб мәсәләди... Бунулла чидди мәшғул олмаг лазымды...

АРГАНТ. Әлбәттә. Нәди ки?

ЖЕРОНТ. Јә'ни чох вахт чаван оғланлар она көрә өзләрини
апарырлар ки, аталары онлары дүзкүн тәрбијә етмәјибләр.

АРГАНТ. Дүздүр, белә шејләр дә олур. Анчаг сиз бунулла
демәк истәјирсиз?

ЖЕРОНТ. Нә демәк истәјирәм?

АРГАНТ. Бәли.

ЖЕРОНТ. Ону демәк истәјирәм ки, әјәр сиз оғлурузу јахш
бир ата кими, чидди тәрбијә еләсәјдиз, о да башыныза белә бир оғ
ачмазды.

АРГАНТ. Аһа, чох көзәл! Демәли, сиз өзүнүзүнкүнү чидди тәрби
етмисиз, һә?

ЖЕРОНТ. Бәс нечә?! Мәним оғлум белә бир иш тутсајды, көр
ди ки, нә олачаг!

АРГАНТ. Бәс сизин о оғлуруз ки, «јахшы аталар кими чид
тәрбијә етмисиз», бах, о, мәним оғлумдан дә сәфәһ бир иш көр
сә, онда нечә? һә?

ЖЕРОНТ. Нечә, нечә?

АРГАНТ. Бах, еләчә!

ЖЕРОНТ. Бу нә демәкди?

АРГАНТ. Бу о демәкди ки, чәнаб Жеронт, һоп демәмиш, һоп
ма. Башгаларыны күнаһландырмаздан әввәл, адам көрәк бир ба
көрсүн ки, өз ишләри нечә, гәјдасындады, јохса јох?

ЖЕРОНТ. Бу ејһамларынызы баша дүшмүрәм.

АРГАНТ. Мән сизи баша саларам...

ЖЕРОНТ. Мәним оғлум барәдә нәсә ешитмисиз?

АРГАНТ. Ола билсин ки, ешитмишәм...

ЖЕРОНТ. Һә? Нә ешитмисиз?

АРГАНТ. Сизин о Скапен бајаг нәсә дејирди, нәјәсә ишарә ед
ди, анчаг мән чох ачыглыјдым, өјрәнә билмәдим нә дејир... С
өзүнүз тәфсилатыны ондан өјрәнә биләрсиз. Ја бир башгасын
өјрәнин, бахын... Мән исә гачырам вәкилин јанына — бәлкә бир м
ләһәт-зад верди ки, бу һәнкамәнин ичиндән нечә чыхаг. Худаһаф
/Кедир./

Икинчи кәлиш

Жеронт такдир.

ЖЕРОНТ. Нә олуб көрәсэн? Бунун оғлундан да сәфәһ бир
тутуб! Баша дүшмүрәм; атадан ичазәсиз евләнмәкдән дә пис на
ола биләр? Бундан о тәрәфи адамын нечә ағлына да кәлмир!..

Үчүнчү кәлиш

Жеронт, Леандр.

ЖЕРОНТ. Ахыры ки, кәлдин!

ЛЕАНДР /Жеронтун үстүнә гачыр ки, ону гучагласын/. А
Мән елә севинирәм ки! Ахыры гајытдыз!

ЖЕРОНТ. /оғлурузу гучагламыр/. Дајан. Әввәлчә данышаг,
рәк!..

ЛЕАНДР. Гојун бир сизи гучаглајым, сонра...

ЖЕРОНТ /ону итәләјир/. Сәнә дејирләр ки, дајан!

ЛЕАНДР. Нечә? Ата, изн вермирсиз ки, севиндијимдәм сизи
маглајым?

ЖЕРОНТ. Јох. Әввәлчә көрәк данышаг!

ЛЕАНДР. Нә олуб ки?

ЖЕРОНТ. Елә дур ки, сифәтини көрә билим.

ЛЕАНДР. Нә үчүн?

ЖЕРОНТ. Көзүмүн ичинә бах.

ЛЕАНДР. Һә?

ЖЕРОНТ. Бурда нә әһвалат бәш вериб?

ЛЕАНДР. Нечә јә'ни нә әһвалат?

ЖЕРОНТ. Де көрүм мәнсиз бурда нә ишдән чыхмысан?

ЛЕАНДР. Ата, билмирәм е, нә истәјирсиз мәндән?

ЖЕРОНТ. Сәндән мәнә һеч нә лазым дејил! Анчаг де көрүм
нәмисән бурда?

ЛЕАНДР. Ата, мән елә бир иш көрмәмишәм ки, сизи ачыглан
ра!

ЖЕРОНТ. Һеч бир шеј?

ЛЕАНДР. Һеч бир шеј!

ЖЕРОНТ. Јаман үрәкләндин һа!..

ЛЕАНДР. Ахы мән билирәм ки, һеч нәдә күнаһым јохду!

ЖЕРОНТ. Анчаг Скапен сәнин һаггында нәсә дејиб.

ЛЕАНДР. Скапен?

ЖЕРОНТ. Аһа!.. Бах, гызардын!..

ЛЕАНДР. О сизә мәним барәмдә нәсә дејиб?

ЖЕРОНТ. Бура белә сәһбәтләрин јери дејил, евдә данышарыг
инлә. Тез елә, кет елә, мән дә кәлирәм. Бах, нанкор, әјәр мәни
абыр еләмисәнсә, сәндән үз дөндәрәчәјәм: оғлум дејилсән даһа!
әл көзүмдән! /Кедир/.

Дөргүнчү кәлиш

Леандр такдир.

ЛЕАНДР. Демәли сатыб мәни! Алчаг! Көрәк әслиндә о өзү һәр
ји атамдан кизләдәјди, анчаг биринчи сатыб мәни! Аллаһа анд
ун, буну белә гојмајачагам, белә бир хәјанәтә көрә онун чәзасы-
верәчәјәм!

Бешинчи кәлиш

Леандр, Октав, Скапен.

ОКТАВ. Әзиз Скапен! Мән сәнә елә борчлујам ки!.. Әһсән сәнә!
шы ки, аллаһ сәни мәним имдадыма јетирди!

ЛЕАНДР. Аһа, сән бурдасан! Чох јахшы! Чох јахшы ки, дүшдүн
мә, алчагын бири, алчаг!

СКАПЕН. Гуллуғурузда һазырам, чәнаб. Мәни шәрәфдар едир-

ЛЕАНДР /шпагасыны сыјырмаг истәјир/. Мәнимлә белә зарафат
кәк олмаз! Индичә көрәрсән бунун ахырыны!

СКАПЕН /диз үстә дүшүр/. Чәнаб!

ОКТАВ /Леандры тутуб сахлајараг онулла Скапенин арасында
һыр/. Дајан, Леандр!

ЛЕАНДР. Јох, Октав, бурах мәни, мане олма!

СКАПЕН /Леандра/. Аһ, чәнаб!

ОКТАВ /Леандры сахлајараг/. Аллаһ хәтринә!

ЛЕАНДР /Скапени вурмаг истәјир/. Гој бир үрәјими бошалдым!

ОКТАВ. Сән бизим достлуғуруз, Леандр, вурма ону!

СКАПЕН. Ахы мән сизә нејләмишәм, чәнаб?

ЛЕАНДР /Скапени вурмаг истәјир/. Мәнә нејләмисән, хан
 ОКТАВ /Леандры сахлајараг/. Јахшы, бәсди!
 ЛЕАНДР. Јох, Октав! Гој өзү хәјанәтини бојнуна алсын! Б
 индичә! Мән билирәм, фырылдагчы, билирәм нә ојун ачмысан мән
 башыма! Мәнә дејибләр! Анчаг сән елә билмисән ки, һеч ким мән
 һеч нә демәјәчәк, һә?! Намысыны өзүн бојнуна ал, јохса бу с
 шпагајла гарныны дешәчәјәм!
 СКАПЕН. Аһ, чәнаб, јә'ни доғрудан әлиниз галхацаг мәнә?
 ЛЕАНДР. Ал бојнуна!
 СКАПЕН. Нејләмишәм ахы мән сизә, чәнаб?
 ЛЕАНДР. Ај сәни, фырылдагчынын бири! Әјәр сәндә ви
 варса, өзүн де ки, нејләмисән?!
 СКАПЕН. Валлаһ, чәнаб, билмирәм нејләмишәм!
 ЛЕАНДР /үстүнә атылараг/. Билмирсән?
 ОКТАВ /Леандры сахлајараг/. Леандр!
 СКАПЕН. Јахшы дә чәнаб, әјәр бу дәрәчәдә ки, билмәк ист
 јирсиз, онда гој бојнума алым, сизә бағышланан о бир чәлләк исп
 чахырыны достларымла биркә мән ичмишәм... Чәлләкдә дә деш
 ачдым, јерә су төкдүм ки, куја чахыр өзү төкүлүб...
 ЛЕАНДР. Демәли сән ичмисән о испан чахырыны, ај алча
 Мән дә гуллуғчуну сөјүрәм, елә билирәм онун иштәкләри
 СКАПЕН. Бәли, чәнаб, күнаһкарам!..
 ЛЕАНДР. Јахшы билдим буну! Анчаг инди сөһбәт башга шеј
 кедир.
 СКАПЕН. Башга шејдән?
 ЛЕАНДР. Бәли, башга шејдән, өзү дә вачиб бир мәсәләдә
 Истәјирәм ки, өзүн бојнуна аласан!
 СКАПЕН. Башга бир шеј јадыма кәлмир ахы, чәнаб...
 ЛЕАНДР /Скапени вурмаг истәјир/. Демәк истәмирсән?
 СКАПЕН. Вај!
 ОКТАВ /Леандры сахлајараг/. Јаваш!
 СКАПЕН. Јахшы дә, чәнаб, бојнуна ал дејирсиз, аларам:
 һәфтә бундан әввәл ки, мәнә саат вериб тапшырдыз чатдыр
 сизин о гарачы гыза һа, чиркин-пасын ичиндә кәлиб сизи алдат
 ки, куја мәни огулар дөјүб, сааты дә алыб апарыблар... Саат мән
 ди, јалан дејирдим...
 ЛЕАНДР. Демәли мәним саатымы сән оғурламысан?
 СКАПЕН. Бәли, чәнаб... Мән дә кәрәк билим ки, саат неча
 јохса јох?
 ЛЕАНДР. Дај сәнә сөзүм јохду! Садиг нөкәр буна дејәрләр, е
 Анчаг јенә дә мән башга шеј сорушурам.
 СКАПЕН. Јенә сиз дејән дејил?
 ЛЕАНДР. Јох, алчаг! Сән кәрәк башга шеји бојнуна аласан!
 СКАПЕН /кәнара/. Лә'нәт шејтана!
 ЛЕАНДР. Тез елә, денән! Вахтым јохду.
 СКАПЕН. Валлаһ, чәнаб, бундан башга дај бир шеј олмай
 ЛЕАНДР /Скапени вурмаг истәјир/. Олмајыб?
 ОКТАВ /онларын арасында дајаныр/. Бәсдир!
 СКАПЕН. Јахшы, нә олур, олсун!.. Јарым ил бундан габаг
 јабаны кими бириси јадыныздады, тахта илә сизин башыны
 вурду һа? Кечәјди, сиз дә ондан гачанда дүшдүз зирзәмијә, аз
 ды бојнуруз сынсын...
 ЛЕАНДР. Һә. Нә олсун ки?
 СКАПЕН. О гүлјабаны мәнидим дә, чәнаб.
 ЛЕАНДР. Аһ, алчаг! Демәли сәнијдин о гүлјабаны?
 СКАПЕН. Һә, чәнаб, мәнидим. Истәјирдим бир балача сизи
 худум дә, ахы кечәни јарысы бәли һара кәлди кәндәрирдиз..
 ЛЕАНДР. Јахшы, вахты кәләј, бүтүн буналары јадына салар
 Анчаг инди кәл чых мәтләб үстә. Де көрүм атама нә демисә

СКАПЕН. Сизин атаныза?
 ЛЕАНДР. Һә, фырылдаг, атама!
 СКАПЕН. О кәләндән сонра һеч үзүнү дә көрмәмишәм.
 ЛЕАНДР. Көрмәмисән?
 СКАПЕН. Јох, чәнаб.
 ЛЕАНДР. Доғру дејирсән?
 СКАПЕН. Бәли, чәнаб. О өзү аллаһын шаһидиди.
 ЛЕАНДР. Анчаг мән елә онун өзүндән ешитдим.
 СКАПЕН. Бағышлајын мәни, чәнаб, амма атаныз дүз сөз демә
 сизә.

Алтынчы кәлиш

Онлар, еләчә дә КАРА.

КАРА. Чәнаб! Сизә пис хәбәр кәтирмишәм.
 ЛЕАНДР. Нә олуб?
 КАРА. Сизин о гарачылар Зербинеттаны өзләрилә апарырлар.
 аглајыб көз јашы төкүр ки!.. Мәндән хаһиш еләди тез сизә чат
 ырым ки, әјәр ики саатдан сонра Киров пулуну чатдырмасаз,
 дә ону көрмәјәчәксиз.
 ЛЕАНДР. Ики саатдан сонра?
 КАРА. Бәли, чәнаб. /Кедир/.

Једдинчи кәлиш

Леандр, Октав, Скапен.

ЛЕАНДР. Аһ, әзиз Скапен, аллаһ хәтринә, мәнә көмәк елә!
 СКАПЕН /вугарла Леандрын габағында кәзишир/. Аһа! «Әзиз
 скапен!» Инди лазымам, олмушам «әзиз Скапен!»
 ЛЕАНДР. Гулаг ас, мән сәни тамам бағышлајырам. Лап бунлардан
 с иш көрмүсәнсә, ону дә бағышлајырам!..
 СКАПЕН. Јох чаным, мән иңә бағышлајырсыз? Јахшысы бу
 шпагајла дәләмә-дешик еләјин гарнымы. Әлдүрүн мәни, чаным гур
 пар...
 ЛЕАНДР. Јох, јалварырам сәнә, мәни хилас ет, Зербинеттаны гур
 пар.
 СКАПЕН. Ы-ы-ы!.. Јахшысы буду өлдүрәсиз мәни!..
 ЛЕАНДР. Мәним һеч сәнә әлим галхар? Јалварырам, көмәк елә!
 истәсән, һәр шеј кәләр әлиндән!
 СКАПЕН. Јох, е, јох, дејирәм сизә! Јахшысы буду мәни өлдүрә
 сі!..
 ЛЕАНДР. Сән аллаһ, јаддан чыхар мәним сөзләrimi! Хаһиш еди
 м. фикирләш көр мәнә нечә көмәк еләјә биләрсән.
 ОКТАВ. Скапен! Кәрәк она көмәк еләјәсән!
 СКАПЕН. Мәни белә инчидәндән сонра, она нечә көмәк еләјим?
 ЛЕАНДР. Јалварырам, һирсләниб дедикләримин һамысыны ја
 ндан чыхар, көмәк елә мәнә, бүтүн һиләләрини сал ишә.
 ОКТАВ. Мән дә сәндән хаһиш едирәм.
 СКАПЕН. Јох, мән белә тәһгири јаддан чыхара билмәрәм.
 ОКТАВ. Јахшы дә, белә кинли олма.
 ЛЕАНДР. Скапен, јә'ни доғрудан сән белә бир мәгамда мәни ата
 ларсән? Ахы мәним мөһәббәтим белә бир бәләја дүшүб!..
 СКАПЕН. Дурдугун јердә, һеч нәјин үстүндә адамы беләчә инчи
 сән!..
 ЛЕАНДР. Мән дүз иш көрмәдим, бојнума алырам.

СКАПЕН. Мәнә фырылдагчы дејәсэн, алчаг дејәсэн, јарамаз дејәсэн!..

ЛЕАНДР. Аһ, билсән нечә пешиман олмушам!..

СКАПЕН. Үстәлик бир шпаганы да гарныма сохмаг истәјирди!..

ЛЕАНДР. Бүтүн варлыгыма сәндән үзр истәјирәм, истәсэн дејәсән дејәсән, бах, Скапен, мән диз үстәјәм, бир даһа хаһиш едирәм ки, мәни атмајасан.

ОКТАВ. Даһа, Скапен, багышламаг лазымды.

СКАПЕН. Галхын, чәнаб. Кәлән дәфә белә чыхмазсыз өзүнүздән.

ЛЕАНДР. Сөз верирсән ки, мәнә көмәк еләјәчәксән?

СКАПЕН. Фикирләшмәк лазымды!..

ЛЕАНДР. Ахы вахт көзләмир.

СКАПЕН. Нараһат олмајын. Сизә нә гәдәр лазымды?

ЛЕАНДР. Беш јүз екјү.

СКАПЕН /Октава/. Бәс сизә?

ОКТАВ. Ики јүз пистол.

СКАПЕН. Бу пуллары гопардарам сизин валидејнләриниздән /Октава/. Сизин атанызла мәсәләни демәк олар ки, чурүтмүшүңиз /Леандра/. Сизин атаныз, доғруду, хәссин бириди, амма онуңиз да данышмаг дај да асанды. Өзүнүз билирсиз дә, аллаһ ағыл пајлајанда, о һардаса, башга јердәјмиш!.. Нә десән, о саат инаныңиз. Бу сөзләрдән инчимәјин, чәнаб, сиз она охшамамсыз!.. Кимдән истәјирсиз сорушун, һамы дејәчәк ки, онун тәкчә ады сизин атанызды!..

ЛЕАНДР. Бәсди, бәсди, Скапен!

СКАПЕН. Јахшы, јахшы, утанмалы бир шеј јохду бурда! Үрәјинизә салмајын!.. Бахын! Чәнаб Октавын атасы кәлир. Биринчи кәлибсә, елә ондан да башлајат. Икиниз дә кедин бурдан. /Октава/. Сиз исә Силвестрә дејин ки, тез кәлиб башласын өз көңө дијасыны.

Леандр ва Октав кедирләр.

Сәккизинчи кәлиш

Скапен, Аргант

СКАПЕН /өз-өзүнә/. Јаман фикирлиди!

АРГАНТ /Скапени көрүр/. Адам да өзүнү бу чүрә авам апарар бу чүрә ағылсыз иш көрәр?! Ким чыхды растына, она евләнмә олар? Аһ, ағылсыз чаванлыг!

СКАПЕН. Салам, мөһтәрәм чәнаб!

АРГАНТ. Салам, Скапен.

СКАПЕН. Јенә дә оғлунузун евләнмәји барәдә фикирләширсиниз. АРГАНТ: Һә, Скапен, бу әһвалат мәни јаман көкә гојуб!

СКАПЕН. Һәјат елә шејди ки, чәнаб, һәр күн бәд бир әмәлә рас кәлмәк мүмкүндү, кәрәк һәр шејә һазыр оласан. Һачанса гәдим бир мүдүрүкүн дедији сөзү ешитмишәм, индијә гәдәр јадымады.

АРГАНТ. Нә сөздү елә?

СКАПЕН. Дејир, аиләнин башчысы ки, евдән кетди, гајыда гәдәр нәсә пис бир иш баш верәчәк: ја еви јаначаг, ја пулларыңиз оғурлајачаглар, ја арвады өләчәк, ја оғлуну шил-күт еләјәчәклар, ја да гызыны товлајыб јолдан чыхарачаглар. Әјәр бунларын һеч бир олмаса, демәли о адам хошбәхтин бирисиди! Мән өзүм дә бүтүн өмүрүм боју ағлым кәсэн гәдәр чалышмышам ки, бу кәламы јадымдан чыхармајым. Евә гајыданда һәмишә һазыр олурам ки, аллаһын мәнә нә гәзәби тутуб, ја сөјәчәклар, ја дөјәчәклар, ја асачаглар, ја вурчәклар, амма белә бир шеј олмајанда, аллаһыма шүкүр еләјирәм, дејирәм бәхтим кәтириб.

АРГАНТ. Јахшы да еләјирсән, амма мән бу сәфәһ евләнмә әһвалаты илә барышмаг фикриндә дејиләм. Мән Октавын тәлејини евләнмәһына гоја билмәрәм. Индијә вәкиллә мәсләһәтләшдим ки, бу ишә һәһәш нечә позум.

СКАПЕН. Валлаһ, чәнаб, әјәр сиз мәнә инанырсызса, бу мәсәләни башга чүрә һәлл еләмәк лазымды. Өзүнүз билирсиз дә, биздә мәһкәмәјә дүшмәк нә демәкди: елә бир сыхма-боғмаја салаглар сизи ки, ичиндән чыхмаг да олмајачаг.

АРГАНТ. Дүз дејирсән, өзүм дә билирәм... Бәс нејләјим?

СКАПЕН. Дејәсэн мән бир јол тапмышам!.. Мән дәрдинизи евләнмәһи еләшүрәм, јазыгым кәлир, она көрә дә башымы сындырырам ки, сиз бу гајылардан нечә хилас едим. Ушагларын белә шәрәфли евләнмәһи инчитмәјләринә баха билмирәм, сизә исә, чәнаб, мәним әһәмишә хүсуси һөрмәтим олуб.

АРГАНТ. Сәнә тәшәккүр еләјирәм, Скапен!..

СКАПЕН. Буна көрә дә, Октава кедән о гызын гардашыјла евләнмәһи еләшүрдүм. Башкәсәнин бириди, ағзыны ачан кими, адам өлдүрмәк инчә данышыр, сәнәти беләди дә!.. Онун үчүн адам өлдүрмәк бир тәһәһәк чыхыр ичмәк кими бир шејди! Октавын евләнмәји барәдә сиз салдым, сүбүт еләдим она ки, бу никаһы позмаг асан ишди: бир еләдә ки, ону зорла евләндирибләр, аталыг һүгуглары да Аргантын шәрәфдәди, ганунун мүдафиәси дә! Ганун Аргантын һүгугларыны да сиз евләнмәһи еләшүрә алачар, дөвләтини дә, танышларыны да!.. Ону о гәдәр баша еләшүрдүм ки, ахыры разылыг верди, пулла мәсәләни һәлл еләмәк олар. Сиз пулу әсиркәмәјин, о никаһын позулмасына разы олачар.

АРГАНТ. Нә гәдәр истәјир?

СКАПЕН. Әввәлчә аллаһ билир нә гәдәр истәјирди!..

АРГАНТ. Јә'ни нә гәдәр?

СКАПЕН. Чох е, чоһ!..

АРГАНТ. Ахы нә гәдәр?

СКАПЕН. Беш јүз-алты јүз пистолдан ашағысына һеч гулаг да асмаг истәмирди.

АРГАНТ. Ону көрүм алты јүз азара тутулсун! Бизи әлә салыр, индијә?

СКАПЕН. Еләчә дә дедим она. Һеч фикримә дә кәтирмәдим, сиз, разы олум, јохса јох?! Јахшыча ишәрә вурдум она ки, сиз о гәдәр дә сәдәләвһ адам дејилсиз, она өмрүндә алты јүз јох е, һеч беш јүз пистол да вермәзсиз. Онунла чоһ чәк-чөвир еләдик, ахырада бах, сиз дә бир гәрәра кәлдик: дејир ки, онун ордуја кетмәк вахтыды, индијә палтар алмаға пул лазымды, одур ки, истәсә дә, истәмәсә дә, сиз дејәнә разы олмалыды. Дејир кәрәк ат алсын, әскәр үчүн дә елә тапылмаз ки, алтмыш пистолдан әскик олсун.

АРГАНТ. Алтмыш пистол јенә дәрәдә жарыды, вермәк олар!..

СКАПЕН. Кәрәк јәһәр-гајыш да алсын, тапанча да — бу да индијә пистол.

АРГАНТ. Ијирми, о да алтмыш, еләди сәксән пистол!..

СКАПЕН. Тамам доғруду.

АРГАНТ. Дүзәдү, чоһ истәјир, анчаг ејби јох, мән буна да разы-индијә!..

СКАПЕН. Нөкәримә дә, дејир, ат лазымды, гој лап отуз пистол-ат олсун.

АРГАНТ. Јох а?! Гој чәһәннәм олуб кетсин, һеч нә вермәјәчәјәм!

СКАПЕН. Чәнаб!

АРГАНТ. Јох-јох! Һәјасызлыға бир бах е!

СКАПЕН. Сиз истәјирсиз ки, нөкәр пијада кәзсин?

АРГАНТ. Ағасыјла бирликдә нечә билир елә дә еләсин!..

СКАПЕН. Јә'ни белә бир хырда-хурушун үстүндә һәсдәлијирсиз? Валлаһ, мәһкәмәјә-зада кетмәјин, нәјиниз вар, верин, таки мәһкәмә-

жә ишиниз дүшмөсін.

АРГАНТ. Јахшы, нә олар, олсун!.. Отуз пистол да вераран

СКАПЕН. Бир дә дејир ки, гатыр лазымды...

АРГАНТ. Гој гатырыла бир јердә рәдә олсун чәһәннәмә! Бундан

са, мәһкәмә јахшыды.

СКАПЕН. Бир фикирләшин!..

АРГАНТ. Артыг һеч нә вермәрәм.

СКАПЕН. Чәнаб! Лап бекара бир гатыр тапыб аларыг...

АРГАНТ. Неч ешшәк дә алмарам!

СКАПЕН. Бир фикирләшин...

АРГАНТ. Јох, јахшысы буду, мәһкәмәжә верин.

СКАПЕН. Көр бир нә дејирсиз е?! Көр бир нәжә гәрар верирсиз?

Билмирсиз мәһкәмәдә нәләр баш верир?! Јүз чүрә шикајәт олу

орда, бир һәрчмәрчлик башлајыр ки, кәл көрәсән, чанавар ким

адамын башынын үстүнү алырлар: бир тәрәфдән приставлар, бир

тәрәфдән вәкилләр, мүвәккилләр, шәһидләр, катибләр, мәрүзәчиләр

онларын көмәкчиләри, нә билим мән, һакимләр, мирзәләр!— һә

бири, дә ганундан нечә истәјир, елә дә истифаде еләјир, ла

гәпик-гуруша да тамаһ салыр. Мүвәккилиниз о бири тәрәфлә әлбир

олачаг, бир кечи гижәтинә сатачаг сизи. Вәкилинизи дә сати

алачаглар, һеч мәһкәмәжә дә кәлмәјәчәк, кәлсә дә башлајача

һәтәрән-пәтәрән данышмаға, мәтләб дә галачаг бир тәрәфдә. Кат

һеч өзүнүз олмаја-олмаја иттиһам һөкмүнүзү охујачаг. Мәрүзәчи

нин мирзәси сәнәдләри кизләдәчәк, ја да елә мәрүзәчинин өзү ку

о сәнәдләри һеч көрмәјиб!.. Јох, әјәр бөјүк әзаб-әзијјәтлә елә еләсә

ки, белә шејләр олмасын, онда да бахыб көрәчәксиз ки, ашналар

һакимләри сизин әлејинизә чәндәрибләр. Чәнаб, узаг олун, узаг олу

белә әдаләт мәһкәмәсиндән! Иши мәһкәмәжә вермәк, чәһәннәм

ичинә кирмәк кими бир шејди. Мән, вәллаһ, мәһкәмәнин әлиндән та

чыб дунјанын лап ахырында кизләнәрдим!..

АРГАНТ. Гатыр үчүн она нә гәдәр лазымды?

СКАПЕН. Чәнаб! Гатырчын да, әскәр атыјчын да, нөкәрин аты

чын да, тапанчаја, јәһәрә-филана, ев саһибәсинә дә бир балача бор

чу вар, әлгәрәз, һамысыјчын чәми-чүмләтаны ики јүз пистол лазым

дыр.

АРГАНТ. Ики јүз пистол?

СКАПЕН. Бәли, чәнаб.

АРГАНТ /һирслә дала-габаға кәзишир/. Јох, чаным, јох!.. Мәһ

кәмә бундан јахшыды...

СКАПЕН. Фикирләшин...

АРГАНТ. Иши верирәм мәһкәмәжә.

СКАПЕН. Башынызы бәлаја салмајын...

АРГАНТ. Јох, мәһкәмә бундан јахшыды!

СКАПЕН. Ахы иши мәһкәмәжә вермәкдән өтрү дә пул лазымды

Сәнәдләри дүзәлтмәкчүн хәрч чәкмәлисиз, имзалары тәсдиг елә

мәкчүн дә хәрч чәкмәлисиз, етибарнамә үчүн дә, мүвәккилләр

дә чиб хәрчлији вермәлисиз. Мәсләһәтчүн дә пул вермәлисиз, вә

килләрин чыхышы үчүн дә, һәлә сәнәдләрин сурәтини чыхарма

демирәм!.. Мәрүзәчиләрә хәрч чәкмәлисиз, сәнәдләри рејестр

салаңда — хәрч чәкмәлисиз, имза атмаға, арајыш чыхармаға, иш

тезләшдирмәжә — елә бир учдан хәрчиниз чыхачаг. Һәлә нә гәдәр

рүшвәт вермәлисиз! Јахшысы буду, индидән верин о пулу, әл чәкс

сиздән, мәсәлә дә гуртарсын кетсин.

АРГАНТ. Нечә? Ики јүз пистол?

СКАПЕН. Һә, бу дај да сәрфәлиди. Мән өз фикримдә мәһкәмә

хәрчләрини һесабламышам, белә чыхыр ки, әјәр сиз бу башкаса

ици јүз пистол версәз, азы јүз әлли пистол галачаг чибиниздә! Һә

о гәдәр әзаб-әзијјәтдән гуртармағынызы демирәм. Мән һеч үч

пистолу да әсиркәмәздим, тәки о һоггабаз вәкилләрин чаматын

чиндә бошбогазлыг еләмәјләрини ешитмәјим.

АРГАНТ. Мәним һеч вечимә дејил, нә истәјирләр, гој десинләр.

СКАПЕН. Бахын, өзүнүз билән јахшыды, амма мән сизин јериниз

ә олсајдым, иши апарыб мәһкәмәжә чыхармаздым.

АРГАНТ. Јох, мән ики јүз пистол верә билмәрәм.

СКАПЕН. Буде, дедим о зыррамады, кәлди!..

Доғгузунчу кәлши

Онлар еләчә гә пуллу гатил гијафәсиндә Силвестр.

СИЛВЕСТР. Скапен! Октавын атасы Аргантды-нәди, көстәр ону

ана!

СКАПЕН. Нејнирсиз ону?

СИЛВЕСТР. Мәнә дејибләр ки, куја бачымын никаһыны позмаг

стәјир, иши мәһкәмәжә верир!..

СКАПЕН. Билмирәм, доғрудан да белә еләмәк истәјир, ја јох?

Амма сизә ики јүз пистол вермәжә разы дејил, дејир чохдур.

СИЛВЕСТР. Чор дејир, зәггун дејир! Чәһәннәмә, кора дејир!

Ај бир кесин әлимә, јериндәчә өлдүрәчәм ону! Гој сонра лап асын-

ар мәни!

Аргант горхусундан әсә-әсә Скапенин архасында кизләнир.

СКАПЕН. Октавын атасы чийәрли адамды, бәлкә һеч сиздән

рхуб-әләмир?

СИЛВЕСТР. Нечә јәни горхмур, лә'нәт шејтана?! Кәлсин бура,

саат шапагајла гарнын јыртым! /Арганты көрүр/. Бу кимди

лә?

СКАПЕН. О дејил, чәнаб, Октавын атасы дејил.

СИЛВЕСТР. Бәлкә онун достуду?

СКАПЕН. Јох, чәнаб, әксин, онун гәддар дүшмәниди.

СИЛВЕСТР. Гәддар дүшмәниди?

СКАПЕН. Бәли, чәнаб!

СИЛВЕСТР. Ај сәни! Чох шадам! /Арганта/ Демәли, о алчаг

арнтын дүшмәнисиз, һә?

СКАПЕН. Һә-һә! Инанын мәнә!.

СИЛВЕСТР /Аргантын әлини сыхыб сикләләјир/ Әлинизи верин!

Алинизи верин! Мән дә сизә сөз верирәм, намусума, бах, бу шапа-

га, нәжә дејирсиз, она анд ичирәм ки, күнү елә бу күн, о фырылдаг-

ынын, о алчаг Аргантын ахырына чыхачагам, сизин дә чаныныз

арачаг! Мәнә архајын ола биләрсиз!

СКАПЕН. Чәнаб! Биздә белә шејләрә ичазә вермирләр!

СИЛВЕСТР. Түпүрүм ичазәјә! Мән ичазәјә-зада бахан адам де-

ләм! Мәним дај итирәчәк бир шејим јохду!..

СКАПЕН. Чәнаб Аргант да јәгин тәдбир көрәчәк. Достлары

вар, гоһумлары, нөкәрләри дә вар, ону сиздән горуја биләрләр!

СИЛВЕСТР. Бах, мән дә буну истәјирәм дә, лә'нәт шејтана!

Һә дә елә бу лазымды да! /Шпагасындан јапышыр/ Тез елә-

тез еләјин, еј чинләр, шејтанлар! Кәтирин ону көмәкчилә-

лә бир јердә бура! Һамысыны бирдән кәтирин! Һаны бәс онар?

Ај әчлафлар, сиздә белә үрәк вар ки, мәнним үстүмә кәлир-

ә?! Јахшы, кәл, кәл көрүм! /Елә бил ки, гаршысында бир-нечә

лә вар, һамысыны дәрмә-дешик еләјир/ Аман көзләмәјин мән-

ә! Башлајаг! Дајан! Вур көрүм! Сән дә вур! Горхма, вур! Һә, алчаглар,

әфлар, нә оду?! Бу саат! Бу саат көрәрсиз! Көрәрсиз ки, мән

ләм! Дајанын, алчаглар, дајанын! Алын! Бах, белә! Бу да сәнин!

Да сәнин! /Аргантла Скапенә тәрәф дөнүр/. Зәрбә! Бу да бир

зэрбэ! Ала! Тут калди! Аһа, гачырсыз?! Дајан, лә'нәт шејтана, дајан
жериндә!

СКАПЕН. Еј-еј, чәнаб! Бизим ки, ишимиз јохду сиздә...
СИЛВЕСТР. Сырга еләјин, асын гулагыныздан! Мәнимлә зарафа
еләмәк олмаз! /Кедир./

Онуңу кәлиш

Скапен, Аргант.

СКАПЕН. Көрүз ики јүз пистолдан өтрү нә гәдәр адамын атаста
ны јандырды?! Јахшы да, аллаһ уғурлу еләсин!

АРГАНТ. /горхудан титрәјәрәк./ Скапен!
СКАПЕН. Нәди, чәнаб?
АРГАНТ. Мән бу гәрара кәлдим ки, ики јүз пистолу верим.
СКАПЕН. Чох көзәл, чәнаб.

АРГАНТ. Кедәк онун јанына. Пуллар јанымдады.
СКАПЕН. Јахшысы буду ки, пулу мәнә верәсиз. Өзүнүз нә
көрүкүрсүз бир дә онун көзүнә? Сизин шәнинизә јарашмаз ах
индичә она дедиз ки, сиз чәнаб Аргант дејилсиз. Бир дә горхурам ки
сизи таныјандан сонра, даһа да чох истәсин.

АРГАНТ. Елә олмагына, еләди, амма мән истәјирәм ки, бир көрү
дә пулларымы нечә верирәм...

СКАПЕН. Демәли мәнә е'тибар етмирсиз?

АРГАНТ. Е'тибар мәсәләси дејил е, һәр һалда...

СКАПЕН. Аллаһа анд олсун, чәнаб, ики шејдән бириди: ја мә
вичданлы тәмиз адамам, ја да лотунун биријәм. Мән нәјә көрә сиз
алдатмалыјам? Бәјәм башга адам үчүн чалышырам? Өз ағамын досту
чун чалышырам дә! Ахы сиз ағамла гоһум олмаг истәјирсиз! Бир һалда
ки, мәнә инанмырсыз, онда гарышмырам бу ишә, бир башгасын
тапын, гој о гојсун гајдасына ишләринизи.

АРГАНТ. Јахшы, ала!

СКАПЕН. Јох, чәнаб, пулуңузу мәнә е'тибар етмәјин. Мәнимчү
дә елә јахшысы бу олар ки, башга адам тапасыз өзүнүз

АРГАНТ. Ај аллаһ!... Көтүр, көрүм!

СКАПЕН. Јох, чәнаб, инанмырсыз — лазым дејил. Ким билир
бәлкә доғрудан да мән сизи сојмаг истәјирәм?

АРГАНТ. Сәнә дејирләр ки, көтүр! Һәлә чох чәнә-боғаз еләјәчә
јәм сәнинлә? Анчаг өзүнү көзлә е, јаваш ол онунла.

СКАПЕН. Архајын олун, һәриф-зад дејиләм мән!

АРГАНТ. Сәни евдә көзләјәчәјәм.

СКАПЕН. Мүтләг көлөчәјәм. /Тәк./ Бунунла белә гуртардым

Инди кәрәк о бирисини тапым... Бүдә, кедир! Елә бил аллаһ-таалам
өзү бир-бир онлары мәним торума салыр.

Он биринчи кәлиш

Скапен, Жеронт.

СКАПЕН /өзүнү елә көстәрир ки, куја Жеронту көрмүр/. Ама
аллаһ! Белә дә бәла олар, дүшдүк?! Бәдбәхт ата! Јазыг Жерон
инди онун һалы нечә олачаг?

ЖЕРОНТ /өз-өзүнә/. Нәдисә, мәним барәмдә дејир? Өзү дә е
бил сарысыны удуб!

СКАПЕН. Јә'ни һеч ким мәнә демәјәчәк ки, чәнаб Жерон
һардады?

ЖЕРОНТ. Нә олуб, Скапен?

СКАПЕН /куја Жеронту көрмүр, ешитмир, сәһнәдә гачыр/. К
рәсән һарда тапа биләрәм ону? Ахы бу бәдбәхтчилији она чатды

маг лазымды?

ЖЕРОНТ /Скапенин архасынча гача-гача/. Бир дә көрүм нә
олуб?

СКАПЕН. Ора гачырам, бура гачырам, ону тапа билмирәм ки,
билмирәм!

ЖЕРОНТ. Мәнәм дә, мәнәм!

СКАПЕН. Кизләнибди, нејләјиб? Тапмаг мүмкүн дејил ону!

ЖЕРОНТ. /Скапени дајандырыр/. Дајан бир! Корсан бәјәм?

Мән бојда адамы көрмүрсән?

СКАПЕН. Аһ, һеч чүрә тапа билмирәм сизи!

ЖЕРОНТ. Бир саатды даһынча гачырам! Һә? Нә олуб?

СКАПЕН. Чәнаб!

ЖЕРОНТ. Һә?

СКАПЕН. Сизин оғлунуз...

ЖЕРОНТ. Һә? Нәди? Нә, оғлум, нә?

СКАПЕН. Башына бәдбәхтчилик кәлиб ки, дај данышыласы
ејил!

ЖЕРОНТ. Нә олуб ахы?

СКАПЕН. Бајаг растлашдым онунла, јаман фикирли иди. Билми-
рәм нә демисиз она, амма мәни һаһаг гатмысыз бу ишә. Кетдик

лиманда бир аз кәзишәк, фикримиз дағылсын. Бир дә көрдүк ки,
кох көзәл бир түрк галерасы! дајаныб. Чаван бир түрк әлини уза-
дыб бизи галераја дә'вәт етди. Биз дә кетдик. Бизи әнтигә гаршы-
ады, әнтигә мејвәләрә гонаг еләди, ә'ла чахыр верди — өмүрндә
елә чахыр ичмәмишдик.

ЖЕРОНТ. Бәс сән бәдбәхтчиликдән данышырсан?!

СКАПЕН. Бир дәјигә дајанын, чәнаб, инди дејәчәјәм. Биз отуруб
ејиб-ичән вахт, һәммин оғлан галераны чыхарар дәнизә... Хејли үзүб
седаңдән сонра, мәни отуртду гајыга, тапшырды сизә дејим ки, елә бу
саат она беш јүз екјү көндәрмәсәз, оғлунузу апарачаг Әлчәзаира.

ЖЕРОНТ. Ишә бир бах е! Беш јүз екјү?

СКАПЕН. Бәли, чәнаб! Өзү дә мәнә икичә саат вахт вериб.

ЖЕРОНТ. Ај гулдуур! Бычагсыз ганымызы төкүр!

СКАПЕН. Инди, чәнаб, кәрәк фикирләшәсиз ки, о чүрә севдији-
нә оғлунузу гул зәнчириндән нечә гуртарасыз!

ЖЕРОНТ. Нијә јолуну азыб кедиб о галераја кириб?

СКАПЕН. Нә биләјди ки, белә олачаг?

ЖЕРОНТ. Гач, Скапен, тез гач о кәмичија де ки, ону мәнкәмәјә
ерәчәјәм!

СКАПЕН. Ба-ај! Дәнизин ортасында нә мәнкәмә?

ЖЕРОНТ. Нијә кәлиб кириб ахы о галераја?

СКАПЕН. Өчәлди дә!

ЖЕРОНТ. Неңдә, Скапен, инди сән сүбут елә ки, садиг нөкәрсән!

СКАПЕН. Нејләјим ки, чәнаб?

ЖЕРОНТ. Кет она де ки, мәним оғлumu гајтарсын, мән пул јыгыб
олајана гәдәр, әввәзиндә сәни Киров сахласын.

СКАПЕН. Ај чәнаб, әввәлчә бир фикирләшин дә нә данышырсыз!..
ахмаг бәјәм сизин оғлунузу јеринә мәним кими лүтүн бирини
ахлајар?

ЖЕРОНТ. Нијә шејтан ону аздырыб? Нијә кедиб кириб о галера-
ја?

СКАПЕН. Белә бир бәдбәхтчилији көзләмирди ахы! Чәнаб! Јаддан
ахармајын, мәнә чәми икичә саат вахт верилиб.

ЖЕРОНТ. Дејирсән ки, тәләб еләјир?..

СКАПЕН. Бәли! Беш јүз екјү.

Галера — кечмишләрдә чохагарлы кәми /тарч./.

Азарбајчан, № 12.

ЖЕРОНТ. Беш жүз екјү! Онун һеч вичданы вар?!
 СКАПЕН. Онда вичдан нә кәзир?!
 ЖЕРОНТ. О баша дүшүр ки, беш жүз екјү нә демәкди?
 СКАПЕН. Әлбәттә, чәнаб, билир. Билир ки, беш жүз екјү еләјер мин беш жүз ливр.
 ЖЕРОНТ. Бәс о алчаг нә фикирләшир, мин беш жүз ливр јерә төкүлүб?
 СКАПЕН. Еләсини гандырмаг олар?
 ЖЕРОНТ. Ахы нијә, нијә кедиб кириб о галераја?
 СКАПЕН. Дүз дејирсиз, чәнаб! Амма әввәлдән ким нә билсини Сән аллаһ, тәләсин, чәнаб!
 ЖЕРОНТ. Ала, мәним долабымын ачарларыды.
 СКАПЕН. Олду, чәнаб!
 ЖЕРОНТ. Ачарсан?
 СКАПЕН. Баш үстә, чәнаб!
 ЖЕРОНТ. Сол тәрәфдә јекә ачар көрәчәксән, чардағынды.
 СКАПЕН. Баша дүшдүм!
 ЖЕРОНТ. Ордакы о көһнә зәнбилин ичиндә нә гәдәр пал-пала тар вар көтүр, апар сат көһнә-күрүшчүјә, сонра да пулуну апар мәним оғлуму о эзабдан хилас ет!..
 СКАПЕН /ачары керя гайтары/. О-о-о, чәнаб, сизи дејәсә гара басыр! О чыр-чындырдан өтрү мәнә һеч жүз франк да вермәз ләр! Бир дә ки, вахт ханы?
 ЖЕРОНТ. Ахы нијә кедиб кириб о галераја?
 СКАПЕН. Даһа кечди бу барәдә данышмаг! Галераны јаддан чыхарын, оғлунузу фикирләшин, вахт көзләмир, һәмишәлик итирә биләр сиз ону. Аһ, мәним бәдбәхт чаван ағам! Јәгин ки, бир даһа сәни көр мәјәчәјәм! Мән бурда бу бош сөһбәтләр еләдијим вахт, бәлкә дај сәни зәнчирләјиб Әлчәзаирә апарыблар?! О көјләр мәним шаһидимди ки сәнин үчүн әлимдән нә кәлирди етдим! Әјәр сәни кировдан алмадылар са, бунун јекәнә күнаһы өз атандады!
 ЖЕРОНТ. Дајан, Скапен, кедим пул кәтирим.
 СКАПЕН. Тез еләјин, чәнаб, онсуз да горхурам ки, кечикмиш олаг...
 ЖЕРОНТ. Демәли дејирсән ки, дәрә жүз екјү?
 СКАПЕН. Беш жүз, чәнаб.
 ЖЕРОНТ. Беш жүз екјү!
 СКАПЕН. Бәли, чәнаб!
 ЖЕРОНТ. Ахы нијә, нијә кедиб кириб о галераја?
 СКАПЕН. Еләди, чәнаб, амма тез олун.
 ЖЕРОНТ. Кәзмәјә кетмәјә башына јер гәһәт иди?
 СКАПЕН. Дүздү е, дүздү, амма бир аз тез еләмәк олмаз?
 ЖЕРОНТ. О галераны көрүм од тутуб јансын!
 СКАПЕН /кәнара/. Галерадан јапшыыб бурахмыр!
 ЖЕРОНТ. Бура бах, Скапен, мәним лап јадымдан чыхыб ахы индичә дүз беш жүз екјү гызыл алмышам. Анчаг һеч ағалыма да кәл мәзди ки, онлары мөндән тутуб алачаглар! /Пул кисәсини Скапен нә узадыр, амма о саат да әлини чәкир вә Скапен һаһаг јерә пул кисәсини көтүрмәк истәјир. /Ала кет, оғлуму кировдан ал, кәтир. СКАПЕН /пул кисәсини онун әлиндән алмаг истәјир/. Бәш үстә, чәнаб!..
 ЖЕРОНТ /ејни һәрәкәтлә/. Анчаг о кәмичијә де ки, алчагы бириди...
 СКАПЕН /ејни һәрәкәтлә/. Јахшы!
 ЖЕРОНТ /ејни һәрәкәтлә/. Вичдансызды...
 СКАПЕН /ејни һәрәкәтлә/. Јахшы!
 ЖЕРОНТ /ејни һәрәкәтлә/. Намуссузду, оғруду...
 СКАПЕН /ејни һәрәкәтлә/. Архажын олун!

ЖЕРОНТ /ејни һәрәкәтлә/. Мөндән беш жүз екјү гопардыр, анчаг буна ихтијары јохду...
 СКАПЕН /ејни һәрәкәтлә/. Әлбәттә!
 ЖЕРОНТ /ејни һәрәкәтлә/. Мәнә галсајды она һеч бир екјү дә вермәдим!..
 СКАПЕН /ејни һәрәкәтлә/. Чох јахшы!..
 ЖЕРОНТ /ејни һәрәкәтлә/. Де ки, әјәр әлима кечсә, онун чијәсини чыхарачагам!..
 СКАПЕН. Баш үстә!
 ЖЕРОНТ /пул кисәсини чибина гојуб кедир/. Тез елә, кет, оғлуму ал кәтир!
 СКАПЕН /Жеронтун ардынча гачыр/. Дајанын, чәнаб!
 ЖЕРОНТ /кери чөнүр/. Инди нә истәјирсән?
 СКАПЕН. Бәс пул?
 ЖЕРОНТ. Бәјәм вермәдим сәнә?
 СКАПЕН. Јох, чаным, тәзәдән чибинизә гојдуз.
 ЖЕРОНТ. Дәрдин әлиндән фикрим өзүмдә дејил...
 СКАПЕН. Һә, јәгин еләди.
 ЖЕРОНТ. Ахы нијә, нијә кедиб кириб о галераја? Көрүм о галераны, од тутуб јансын! О кәмичини көрүм, чәһәннамә васил асун! /Кедир./
 СКАПЕН /тәк/. Көр е, пулдан ајрыла билмир! Амма бу һәләкәт әмисы дејил! Мәни кедиб оғлуна шејтанлајырсан?! Бахарсан, нечә азизни чыхачагам сөндән!

Он икинчи кәлиш

Скапен, Октав, Леандр.

ОКТАВ. Нә олду Скапен? Мәнимчүн бир шеј гопара билдин?
 ЛЕАНДР. Мәнимчин нечә? Мәһәббәтимә көмәк еләјә биләчәксән?
 СКАПЕН /Октава/. Бах, бу сизинчин ики жүз пистол! Атаныз-ан гопардым!
 ОКТАВ. Аһ, сән мәни нечә дә севиндирдин!
 СКАПЕН/Леандра/. Амма сизинчин, чәнаб, һеч нә еләјә биләдим...
 ЛЕАНДР /кетмәк истәјир/. Мәним әлачымын анчаг өлмәкдир. Зербинеттаны мөндән ајырыбларса, јашамагымын нә мәнәсы?
 СКАПЕН. Дајанын, дајанын! Белә тез јох дә! Һара тәләсирсиз!
 ЛЕАНДР /гајыдыр/. Бәс сәнчә мән нә еләмәлијәм?
 СКАПЕН. Јахшы, бәсдирин! Буде, сизин дә ишиниз дүзәлиб!
 ЛЕАНДР. Аһ, дирилтдин сән мәни!
 СКАПЕН. Амма бир шәртлә: мәнә ичазә верәчәксиз ки, атаныз-ан интигам алым. Сизә мөндән дејичилик еләдијинә көрә.
 ЛЕАНДР. Нә истәјирсән, елә.
 СКАПЕН. Бах, буну шаһидин јанында бојун олурсуз а!..
 ЛЕАНДР. Әлбәттә.
 СКАПЕН. Онда алын, бу да сизин беш жүз екјү.
 ЛЕАНДР. Тез кедәк мәним азиз Зербинеттамы гуртараг!

ҮЧҮНЧҮ ПӘРДӘ

Бешинчи кәлиш

Зербинетта, Гуасинта, Скапен, Силвестр.

СИЛВЕСТР. Бәли, бизим чаван ағалар бу гәрәра кәдиләр ки, ә бир јердә оласыз. Биз дә, нејләјәк, онларын дедикләринә әмәл ирик.

ГИАСИНТА /Зербинеттага/. Белә гәрардан көзөл нә ола биләр
Белә бир рәфигәжә мән анчаг шад ола биләрәм. Кәлин биз дә, Окта

илә Леандр нечә достдурларса, еләчә рәфигәләр олаг!

ЗЕРБИNETTA. Мән разы! Достлуг үчүн мән һәмишә һазырам
СКАПЕН. Бәс мәнәббәтә?

ЗЕРБИNETTA. Мәнәббәт тамам башга шејди. Мәнәббәт тәһләүкә
ди, мән исә бир о гәдәр дә чәсарәтли дејиләм.

СКАПЕН. Елә биләрәм ки, мәнним ағама гаршы әдәләтли дејил
сиз... Сизинчин о гәдәр јахшылыглар едиб, онун мәнәббәтинә чава

верәчәксиз?
ЗЕРБИNETTA. Мән онун мәнәббәтинә ахыра гәдәр инанмырам.
Мәннимчин еләдикләри һәлә чох азды. Мән һәлә дә тамам етибар
етмирәм. Дүздү, шәнләңмәји, чалыб-ојнамағы хошлаырам, анча
бу о демәк дејил ки, һәр шејә јүнкүл јанашырам. Буна көрә дә сәниң
аған һаһаг елә фикрләшир ки, мәнни кировдан алыбса, мәнәббәтинә
наил олачаг. Бу јердә пул бир шеј дејил. Әјәр истәјирсә ки, онун мәнәб
бәтинә мәнәббәтлә чаваб верим, кәрәк анд ичсин ки, һәмишә мән
садиг олачаг. Анд ичсин, адәт-ән'әнә дә нечәдисә, елә еләсин!..

СКАПЕН. О өзү дә елә бу фикрләди. Онун сизә мүнәсибәт
чох чидди, башга чүр олсајды, мән һеч она көмәк еләјәрдим.

ЗЕРБИNETTA. Әјәр белә дејирсәнсә, мән сәнә инанмаға һазырам
Скапен, анчаг Леандрын атасы јәгин ки, бунун әлејһинәди.

СКАПЕН. Ејби јох, биз буну гәјдасына гојарыг!..

ГИАСИНТА /Зербинеттага/. Бизим тәлејимиз о гәдәр бир-бири
нә бәнзәјир ки, достлугумуз да кәрәк мөһкәм олсун. Икимизин да
кәдәри ејниди, икимизин дә башына кәлән бәдбәхтлик ејниди.

ЗЕРБИNETTA. Сизин дәрдiniz бир аз јүнкүлдү, һеч олмас
билирсиз ки, валидејһләриниз кимди, гоһумларыңыз кимди, онларын
көмәји сизә дајаг ола биләр, лап мәчбур да еләјә биләр чамааты ки
никаһынызы танысынлар. Анчаг мәнним һеч бир көмәјим јохду. Ону
атасы үчүн вар-дөвләт лазымды, мәнним белә бир кимсәсизация
дә онун үрәјини јумшалда билмәз...

ГИАСИНТА. Јох, сизин дәрдiniz даһа јүнкүлдү, чүнки Леандр
башгасына евләндирмәк истәмирләр...

ЗЕРБИNETTA. Октавын, ја Леандрын дөнүк чыха биләчәји биз
горхутмамалыды. Бизим јахшы чәһәтләримиз азды бәјәм? Кәрәк
гәләбәмизә инанаг!.. Мән тәкчә ата һөкмүндән горхурам!.. Ата һөк
мүнүн јанында бизим көзәллијимиз дә һеч нәди...

ГИАСИНТА. Аһ, нә үчүн ән тәмиз мәнәббәт дә белә манеәләр
раст кәлир? Ики үрәји бир-биринә бағлајан телләр манеәјә раст кә
мәсә, мәнәббәт нечә дә көзәлди!

СКАПЕН. Аһ, сиз нә данышырсыз, ханым? Сакитлик, раһатла
олан јердә мәнәббәт олар?! Хошбәхтлик ки, булудсуз көј ким
тәртәмиз олду, онда һеч, бездирәчәк сәни! Нәјатын кәрәк ениши
олсун, јохушу да! Гаршыја ки, манеә чыхды, мәнәббәт лап алышы
јаныр, кефин, ләззәтин дә гижмәти артыр!

ЗЕРБИNETTA. Бура бах, Скапен, даныш бир көрәк о хәсис гочада
пулу нечә гопартдын? Дејирләр јаман мәзәли әһвалатды!.. Әү
билирсән ки, мәнә күлмәли әһвалатлар данышанда, гижмәтинин та
тарырам, нә гәдәр десән, күлүрәм.

СКАПЕН. Буну Силвестр мәнәннән јахшы данышар сизә. Мән
фикрим инди башга јердәди, бири вар, ондан интигам алмаг истәјирәм.
Өлүрәм белә бир кеф үчүн!

СИЛВЕСТР. Неч нәдән өтрү өзүнү нијә бычағын алтына аты
сан?

СКАПЕН. Белә тәһләүкәли ојунлар мәнә ләззәт еләјир!

СИЛВЕСТР. Нечәнчи дәфәди ки, дејирәм, гулаг ас мәнә, төк
дашы әтәјиндән!

СКАПЕН. Јох, јахшысы буду, мән өзүм өзүмә гулаг асым!
СИЛВЕСТР. Ахы бу һәнкамәјә нә еһтијач вар?!

СКАПЕН. Онда нијә мәнни дилә тутурсан?

СИЛВЕСТР. Ондан өтрү ки, һавајы јерә сәни чубугла көтәклә-
ринләр.

СКАПЕН. Белә мәннимди, өзүм биләрәм, сәнин белин дејил ки!
СИЛВЕСТР. Ону да дүз дејирсән: өз белинди, нә истәјирсән,

СКАПЕН. Мән өмрүндә һеч вахт чубугдан горхмамышам, амма,
сәнин кими горхаглары көрмәјә көзүм јохду! Нәмишә тир-тир
ләр, һәмишә горхурлар бир ишдән јапышысынлар ки, дүшәр, дүш-
и олар!

ЗЕРБИNETTA /Скапенә/. Бир аздан сән бизә лазым олачагсан.
Кәлин, инди кәлирәм. Мән она көстәрәчәјәм ки, һәмин Скапенәм,
кими сатмамышам, сатмарам да!

Зербинетта, Гиасинта вә Силвестр кедирләр.

Икинчи кәлиш

Скапен, Жеронт.

ЖЕРОНТ. Нә, Скапен, нечәди мәнним оғлумун ишләри?
СКАПЕН. Оғлуруз инди тәһләүкәсиз јердәди, амма сизин, чәнаб

дынызә јаман гәзә кәлә биләр, јахшысы буду, евдә отурасыз! Гор-
ам ки!..

ЖЕРОНТ. Нәди? Нә олуб?

СКАПЕН. Бах, биз инди дуруб бурда данышырыг, амма сизи һәр
әфдә ахтарырлар, өлдүрмәк истәјирләр.

ЖЕРОНТ. Мәнни?

СКАПЕН. Бәли, сизи.

ЖЕРОНТ. Ким?

СКАПЕН. Октавын евләндији о гызын гардашы. Дејир, куја сиз
ысынын никаһыны она көрә позмаг истәјирсиз ки, Октавы гызы-
ла евләндирәсиз. Буна көрә дә бејнинә кириб ки, намусуну
умагдан өтрү кәрәк сизи өлдүрсүн. Онун да достларынын һамысы
бичи адамларды, сизи ахтарырлар, ондан-бундан сорушурлар
һардасыз? Онун бөлүјүндән олан әскәрләри өз көзүмлә көрдүм,
растларына кәлир, соргу-суала тутурлар, һиссәләрә бөлүнүб
дирибләр сизин евә кедән јолун бағагыны, инди һеч өз евинизә
кәдә билмәјәчәксиз, һардан кечмәк истәсәз, онлара туш олачаг-

ЖЕРОНТ. Әзиз Скапен, бәс мән нә еләјим?

СКАПЕН. Валлаһ, билмирәм, чәнаб, јаман чәтин мәсәләди... Бир
виңә дүшүб чаныма ки!.. Дајан, дајан... /Сәһнәнин дәринлијинә
ар ки, куја көрсүн орда кимсә вар, ја јох/.

ЖЕРОНТ /горхудан әсәрәк/. Нә, нәди?

СКАПЕН /гајыдарар/. Неч...

ЖЕРОНТ. Сән бир шеј фикрләшиб тапа билмәсән ки, мәнни
ас едәсән?

СКАПЕН. Бир шеј кәлиб ағлыма, амма горхурам өзүмү шил-күт
ләр!..

ЖЕРОНТ, Скапен, инди сән сүбут елә ки, садиг нөкәрсән! Мәнни
ө бир бәдбәхтлик ичиндә атыб кетмә, хаһиш едирәм!

СКАПЕН. Нә данышырсыз, чәнаб? Мән сизә сидги-үрәкдән гулаг
рәм, белә дар күндә сизи көмәксиз гојарам бәјәм?

ЖЕРОНТ. Мән дә сәнин хәчәләтиндән чыхачагам, бил буну!
бу палатары сәнә багышлајачагам! Көһнәләндән сонра...

СКАПЕН. Дајанын бир, чәнаб. Буде, јахшы ки, јолда бу торба
нә кечди. Кирип бу торбанын ичинә, сонра бахаг көрәк...

ЖЕРОНТ. Пул гопармагдан өтрү огул атанын башына ојун ачы
ЗЕРБИНЕТТА. Һә, һә! Дүздү, сиз һеч буну хәиш еләмирсиз, ам
мәмнунийәтлә бу әһвалаты данышарам. Мәним, билирсиз, белә ш
ләри данышмаға яман һәвәсим вар!..

ЖЕРОНТ. Чох мәмнун оларам, данышын.

ЗЕРБИНЕТТА. Һә, данышым дә... Мән данышмагла бир зијан о
мајачаг, онсуз да белә һадисә кизли гала билмәз. Тәлејим елә кәтир
ки, мән гарачылар дејилән мәхлугла бир јердә јашамышам. Ви
јәтдән вилајәтә көчүрләр, фала бахырлар, бир пара башга ишләр
дә мөшгул олулар... Бурада, бах, бу шәһәрдә мәни чаван би
оглан көрдү вә ашиг олду. О вахтдан бәри о чаван оглан бир аددым
олсун, мәндән кәнар дурмур. Әввәлчә, бүтүн башга чаван оглана
кими, о да елә билдири ки, бирчә сөз демәјинә бәндди, дајана билмә
чәјәм, һајыл-мајыл олачағам. Анчаг о көрдү ки, мән мәғрура
Мәғрурлуғум ону мәчбур етди ки, фикрини дәјишсин. Һиссләрини
мәним асылы олдуғум һәмнин адамлара да билдириди. Гарачылар ра
олду ки, пул алыб мәни гәјтарсынлар. Бәдбәхтликдән јахшы иш
ләрдән олан башга чаван огланлар кими мәним севкилимин да и
ләри пис иди, јә'ни пулу јох иди. Онун дөвләтли атасы вар, а
чаг хәсисин бириди. Дүнја һәлә елә хәсис көрмәјиб!.. Дајана
бир... Нәди онун ады? Сиз билмирсиз, нәди онун ады? Әлбәтте, с
јәгин билирсиз, билирсиз ки, бу шәһәрдә бир нөмрәли хәсис к
һесаб олунар?!
ЖЕРОНТ. Хәјр, билмирәм.

ЗЕРБИНЕТТА. Ады «рон»ла гуртарыр, ја «ронт»ла гуртарыр
О... Оронт... Јох, белә дејил. Же... Жеронт? Һә өзүдү ки, вар, Ж
ронт! Јадыма дүшдү, беләди ки, вар! О симичин ады Жеронтду! Б
әһвалат беләди. Бизим гарачылар бу күн шәһәрдән чыхыб кетм
истәјирдиләр, мәним о чаван огланым да, пулу олмадығы үчүн, мән
лә ајрылмалыјды, анчаг нөкәринин бичлији көмәјимизә јетди. Н
кәр онун атасындан пуллары дартыб гопартды. Нөкәрин ады јакш
јадымдады: Скапен. О елә гејри-ади бир адамды ки, тә'рифләмәк
гуртаран дејил!

ЖЕРОНТ / кәнара/. Ај сәни, фырылдагчынын бири, фырыгдагчы

ЗЕРБИНЕТТА. О гоча сәфәһи алдатмаг үчүн, көрүн бир иш
бичлик ишләди! Һә-Һә-Һә! Јадына дүшәндә адам күлмәкдән өвү
Валлаһ, дајана билмирәм! Һә-Һә-Һә! Скапен кедир о симичин
нына... Һә-Һә-Һә!.. Кедир о симичин јанына, дејир ки, куја огулу
бир јердә лиманда кәзиширмишләр... Һә-Һә-Һә!.. Кәзирмишләр, ор
бир түрк галерасы көрүрләр, куја чаван бир кәмичи онлары кәми
гонаг дә'вәт едир... Һә-Һә-Һә!.. Куја отуруб гејиб-ичдикләри ва
галера чыхыр дәнизә, кәмичи дә куја Скапени гајыгла саһилә көн
рир ки, гочаја десин: ја беш јүз екјү көндәр, ја да оглуну Әлчәзиз
апарачағы! Һә-Һә-Һә!.. Бу јердә мәним о хәсисим, о симичим горху
дүшүр. бир тәрәфдән оглуна јазығы көлир, бир тәрәфдән дә пулар
вермәк истәмир. Беш јүз екјүнү вермәк онунчун үрәјинин башына х
чәр сохмаг кими бир шејди! Һә-Һә-Һә!.. Һеч чүрә пулдан әл чакм
истәмир, башыны-бејини чатдадыр ки, оглуну нечә гәјтарсын, е
зына кәлән чәфәнки данышыр... Һә-Һә-Һә!.. Истәјир һәмнин галера
өтрү дәнизә полис көндәрсин... Һә-Һә-Һә!.. Нөкәринә јалварыр ки, к
диб оглунун әвәзинә кировда галсын, куја пул јағыб ону гуртарач
Јаладан е!.. Һә-Һә-Һә!.. Истәјир көһнә чыр-чындырыны беш јүз екјү
сатдырсын, о чыр-чындыра һеч отуз екјү дә вермәзләр. Һә-Һә-Һә!
Нөкәр баша салыр ону ки, белә шәјләр көмәјә јетмәз, о хәсис
әлә һеј дејир ки, «ахы нијә, нијә кедиб кириб о галераја?» Елә
арғыш еләјир. Ахыры ки, аһла-уфла о бир кисә пулун мәнәббат
рәјиндән силмәли олури!.. Анчаг дејәсән сиз бу әһвалатда күлмә
ир шеј көрмүрсүз ахы? Һә? Нә дејирсиз?

ЖЕРОНТ. Дејирәм ки, о чаван оглан алчағын, чанинин бири-
Атасы оглуну белә ишләрдән өтрү лап гајдасынча чәзаландыра-
Дејирәм ки, о гарачы гыз да һәјасызын, нанәчибин бириди!
Һәним кими һөрмәтли бир адама белә шәјләр данышмаға чәсарәт
дејри! Она көстәрәчәкләр ки, чаван огланаары торуна салмаг нә
мәкди! Нөкәр дә гулдурун бириди! Чәнаб Жеронт ону елә бу күн дар
чына көндәрәчәк. /Кедир./

Дөрдүнчү кәлиш

Зербинетта, Силвестр.

СИЛВЕСТР. Һара гачмысыз белә? Билирсиз инди чә кимлә даны-
ардыз? Чәнаб Леандрын атасыды е, бу!

ЗЕРБИНЕТТА. Инди баша дүшдүм... Ишә бир бах!.. Һеч билмәдән
әһвалатыны өзүнә данышмышам!

СИЛВЕСТР. Нә? Һансы әһвалаты?

ЗЕРБИНЕТТА. Һәним әһвалаты дә!.. Елә хошума кәлишди о
әһвалат ки, адам ахтарырдым данышмаға. Еһ, нә олсун е?! Өзүнә еләјир
бизә нә истиси, нә сојугу?

СИЛВЕСТР. Һеч данышмағын јеријди? Адамын дили көрәк узун
масын. Өз ишләриниз барәдә дә, һеч олмаса, суса билмирсиз...

ЗЕРБИНЕТТА. Бәјәм башгаларындан ешитмәјәчәкди?

АРГАНТ /сәһнә архасындан/. Еј, Силвестр!

СИЛВЕСТР /Зербинеттаја/. Кедин ева. Агам мәни чагырыр. Зер-
бинетта кедир.

Бешинчи кәлиш

Силвестр, Аргант.

АРГАНТ. Демәли, сиз әлбир олмусуз, фырылдагчылар! Сән, Ска-
пен, бир дә ки, мәним оглум — әлбир олмусуз ки, мәни алдада-
дыз?! Елә билирсиз ки, мән буна дөзәчәјәм?

СИЛВЕСТР. Валлаһ, чәнаб, Скапен сизи алдадырса, бунун мәнә
әһли јохду, ола да билмәз!

АРГАНТ. Мән ајырда еләјәчәјәм бу мәсәләни, еләјәчәјәм, анчаг!
Һәним имкан вермәрәм ки, көзүмүн габагында пәстәһа ачалар!

Алтынчы кәлиш

Онлар, еләчә дә Жеронт.

ЖЕРОНТ. Аһ, чәнаб Аргант, мәним башыма бир мүсибәт кәлиб
ды!

АРГАНТ. Мәним дә дәрдим бөјүкдү, чәнаб Жеронт!..

ЖЕРОНТ. Фырылдагчы Скапен алдадыб беш јүз екјүнү апарыб
көндән!..

АРГАНТ. О фырылдагчы Скапен мәни дә еләчә алдадыб ики јүз
көстолуму әлимдән алыб.

ЖЕРОНТ. Һәлә о беш јүз екјүдән башга мәнә елә гонагылы вериб
ды, демәјә адамын дили дә көлмир. Бүтүн буларын чавабыны верәчәк
алчаг!

АРГАНТ. Әлбәтте. Гој чаваб версин ки, һансы чәсарәтлә мәним-
ә белә ојун ојнајыб?!
ЖЕРОНТ. Мән көрәк ону елә чәзаландырым ки, башгаларына да
кәрат олсун!

СИЛВЕСТР /кәнара/. Аллаһын алтында, мөндә ишләри олма-
ды!..

ЖЕРОНТ. Бу һәлә һарасыды, чәнаб Аргант?! Бәдбәхтлик ки,

кәлди, далыны көзлә!.. Мән күман едирдим ки, бу күн гызым көрөчәжәм... Јеканә тәсәллимиди мәнним бу дүнјада, анчаг инди мүнә килимдән ешидирәм ки, гызым чоҳдан кедиб Тарентдан. Јәгин кәм батыб, гызым да һәлак олуб.

АРГАНТ. Бәс сиз нијә гызынызы Тарентда гојурдуз? Нијә һәммиң өз јанынызча кәздирмирдиз ки, көрөндә үрәјиниз ачылсын?

ЖЕРОНТ. Бунун сәбәби вар иди, чәнаб Жеронт. Аилә вәзијәтәм еләјди ки, икинчи никаһымы кизлин сахламалыјдым... Оһ кими көрүрәм?!»

Јегдинчи кәлиш

Онлар, еләчә гә Нерина.

НЕРИНА /Жеронтун гаршысында дизләри үстә дајаныр/. А чәнаб Пандолфи!..

ЖЕРОНТ. О ады даһа башындан елә, мәни Жеронт чагыр. Ә вәлләр олдуғу кими, даһа Тарентда башга ад дашымағыма еһтијә јохду.

НЕРИНА. Аһ, чәнаб, сизи о адла бурда ахтармағ, билсәјди бизи нечә чашбаш салмышды!..

ЖЕРОНТ. Мәним гызым, арвадым һардадырлар?

НЕРИНА. Гызыныз бурда, јахынлығдады. Амма ону көрмәмишдә габағ, көрәк мәни бағышајасыз!.. Ахы онула тәк галдым, һеч бә көмәјимиз јох иди, билмирәм сизи һарада ахтарым... Гызынызы өр вердим.

ЖЕРОНТ. Мәним гызым әрлидир?

НЕРИНА. Бәли, чәнаб!..

ЖЕРОНТ. Бәс кимә әрә кедиб?

НЕРИНА. Октав адында чаван бир оғлана. О чәнаб Арганты оғлауар.

ЖЕРОНТ. Аман аллаһ!

АРГАНТ. Белә дә тәсадүф олар?!

ЖЕРОНТ. Тез, тез бизи гызымын јанына апар!

НЕРИНА. Буде, бах, бу евә кирмәлисиз!..

ЖЕРОНТ. Дүш габаға. Кедәк, кедәк, чәнаб Аргант!

СИЛВЕСТР /тәк/. Бах, гәрибә әһвалат буна дәрәләр е!..

Сәккизинчи кәлиш

Силвестр, Скапен.

СКАПЕН. Һә, Силвестр, нејләјир бизимкиләр?

СИЛВЕСТР. Икичә хәбәр верәчәм сәнә. Биринчиси буду ки, О тавын мәсәләси һәлл олунду, сән демә, бизим Гиасинта чәнаб Жеронтун гызыјмыш!.. Тәсадүф елә кәтириб ки, валидејнләринин истәди олуб. Икинчиси дә буду ки, гочалар, хүсусән чәнаб Жеронт сәни јама чәзаландырмағ истәјирләр.

СКАПЕН. Бош шејди! Белә һәдә-горхулар мәнә тә'сир етмәз һәр дәјигәнин өз һөкүмү вар!..

СИЛВЕСТР. Бах һа!.. Оғланлар аталарыјла барышарлар, онда п

нын кедәр!..

СКАПЕН. Горхма!.. Онларын үрәјини јумшалдарам.

СИЛВЕСТР. Тез гач! Оде, кәлирләр.

Скапен гачыр.

Доғгузунчу кәлиш

Силвестр, Жеронт, Аргант, Гиасинта, Зербинетта, Нерина.

ЖЕРОНТ. Кәл, гызым, кәл мәнним јаныма! Әјәр инди анан

да олсајды, елә севинәрдим ки! —

АРГАНТ. Буде, Октав да кәлди.

Онунчу кәлиш

Онлар, еләчә гә Октав.

АРГАНТ. Кәл, кәл, оғлум, кәл сән дә бизимлә бир јердә севин ки, мәнмәјинин ахыры нечә јахшы гуртарды! Аллаһ өзү!..

ОКТАВ. Јох, ата, мәни киминлә евләндирмәк истәсәз дә, бир шеј кимәја чағ! Сиздән кизләтмәјин мәнәнасы јохду!.. Онсуз да сиз билир-

ә ки, мән артығ евлијәм.

АРГАНТ. Еләди, анчаг сән билмирсән ки!..

ОКТАВ. Мән билдијими билирәм, ата!

АРГАНТ. Сәнә демәк истәјирәм ки, чәнаб Жеронтун гызы!..

ОКТАВ. Чәнаб Жеронтун гызы илә мәнним нә ишим вар?!

ЖЕРОНТ. Бу елә һәммин гызды дә!

ОКТАВ /Жеронта/. Чәнаб, сиздән артығ дәрәчәдә үзр истәјирәм,

чәг мән өз фикримә дәјишмәјәчәјәм!

СИЛВЕСТР /Октава/. Әшши, бир гулаг асын дә!..

ОКТАВ. Кәс сәсини! Мән һеч нәјә гулаг асмағ истәмирәм!

АРГАНТ /Октава/. Сәнин арвадын!..

ОКТАВ. Јох, ата, мән өләрәм, анчаг сеvimли Гиасинтадан ајры-

рам. Нә истәјирсиз, еләјин, анчаг мән, бах, бунун сәдағәтинә анд мишәм! /Сәһнәнин әкс тәрәфинә кечәрәк Гиасинта илә јанашы

јаныр. /Мән ону өмрүм боју севәчәјәм, башгасы мәнә лазым дејил!..

АРГАНТ. Бәс елә биз дә ону веририк дә сәнә! Күтүн бири, күт! Ә дејидини дејир!..

ГИАСИНТА /Жеронту көстәрәрәк/. Еләди, Октав, бах, бу мәнним ахыры ки, тапдым ону!.. Дәрдимиз-сәримиз гуртарды даһа!..

ЖЕРОНТ. Кедәк бизә!.. Отуруб јахшыча сөһбәт едәрик!..

ГИАСИНТА /Зербинеттаны көстәрәрәк/. Ата! Сиздән чоҳ хаһиш драм, мәнни әзиз рәфигәмдән ајырмајын. О елә көзәл инсанды ки,

һадығча, сиз дә чоҳ истәјәчәксиз ону.

ЖЕРОНТ. Сән истәјирсән ки, гардашыны јолдан чыхармыш бу гы-

еимә апарым? Бајағ өзү агзына кәләни дејирди!..

ЗЕРБИНЕТТА. Бағышлајын, чәнаб!.. Анчаг билсәјдим ки, сиз

һисиз, һеч нә данышмаздым. Ахы сизин анчаг адынызы ешит-

тишдим!..

ЖЕРОНТ. Нечә јә'ни анчаг адынызы ешитмишдим?

ГИАСИНТА. Ата! Мән замин олурам ки, о јахшы гызды! Гар-

шымын да она бәсләдији һиссләрдә һеч бир пис шеј јохду.

ЖЕРОНТ. Ај сәни! Јохса, оғлуму доғрудан да белә бир гызә ев-

дирим? Аллаһ билдир кимди?.. Аралығда кәзәнин бириди дә!..

Он биринчи кәлиш

Онлар, еләчә гә Леандр.

ЛЕАНДР. Ата! Сиз ганынызы гаралтмајын ки, мән әсилзәдә

мајан касыб бир гызы сеvirәм. Гарачылардан ки, ону алдым, инди чә

ә дејиләр ки, Зербинетта бизим шөһәрлиди, дәрә јашы оlanda

у оғурлајылар, валидејнләри әсилзәдәјмиш. Бах, бу биләрзији дә

ә вердиләр. Инди бу биләрзијин васитәсијә Зербинеттанын

идејнләрини тапмағ олар.

АРГАНТ. Аман аллаһ! О мәнним гызымды, бу биләрзикдән таны-

ы! Дүзәү, дүзәү! Мән ону дәрә јашында итирмишәм!

ЖЕРОНТ. О сизин гызынызды?

АРГАНТ. Бәли, бу оду, көр нечә охшайыр?! Мәним һеч бир шүб
 жохду!
 ГИАСИНТА. Аман аллах! Дүнжанын ишләринә бах!

Он икинчи кәлиш

Онлар, еләчә гә Карл.

КАРЛ. Аһ, чәнаблар, индичә бәдбәхт бир һадисә баш верди!
 ЖЕРОНТ. Нә олуб?
 КАРЛ. Бәдбәхт Скапен...
 ЖЕРОНТ. Фырылдагчыды о! Әмр еләжәчәжәм ки, ассынлар о
 КАРЛ. Јох, чәнаб, даһа бу барәдә нараһат олмајачагсыз. Тәзә
 кинтинин јанындан кечирмиш, јухарыдан бөјүк бир чәкич дүшүб,
 зығын башыны елә партладыб ки, бәјни көрүнүр. Скапен өлүр... Хә
 еләчә ону кәтирәк ки, өлүм габагы бир-ики сөз десин.
 АРГАНТ. Бәс һардады?
 КАРЛ. Одур, кәтирирләр.

Он үчүнчү кәлиш

Онлар, еләчә гә Скапен.

СКАПЕН /башыны сарыјыб, куја ки, јаралыды; ону ики һам
 кәтирир/. Аһ!.. Аһ!.. Көрүрсиз, чәнаблар?! Көрүрсиз мән нә һад
 јам! Аһ!.. Мән истәјирәм ки, әввәлчә сиздән үзрһагы еләј
 сонра өлүм... Кими инчитмишәмсә, һамыныз мәни бағышлајы
 Аһ!.. Чәнаблар!.. Сон нәфәсимдә јалварырам сизә, бүтүн олуб кеч
 көрә мәни бағышлајын!.. Хүсүсән, сиз, чәнаб Аргант!.. Бир дә
 чәнаб Жеронт!.. Аһ!..
 АРГАНТ. Мән бағышлајырам сәни, сакит өлә биләрсән.
 СКАПЕН /Жеронт/. Сизи, чәнаб Жеронт, һамыдан чох инч
 мишәм... О чубуг зәрбәләри...
 ЖЕРОНТ. Јахшы, јада салма онлары... Мән дә сәни бағыш
 јырам...
 СКАПЕН. О чубуглар мәним тәрәфимдән елә бир һарәкәт
 ки...
 ЖЕРОНТ. Дедим ки, бәсди!
 СКАПЕН. О чубуглардан өтрү өлүм габагы вичданым мәнә ра
 лыг вермир...
 ЖЕРОНТ. Аллах!.. Бәсдир!
 СКАПЕН. Мән о чубугларла сизи...
 ЖЕРОНТ. Дејирәм сәнә ки, гуртар! Мән һәр шеји јаддан чы
 мышам!
 СКАПЕН. Сиз нечә дә мәрһәмәтлисиз, чәнаб! Амма сиз сидг-үр
 дән мәни бағышлајырсыз о чубуглара көрә?
 ЖЕРОНТ. Һә дә, һә, бағышлајырам, тәки ағзыны мумла! Ба
 лајырам — гуртарды кетди!
 СКАПЕН. Аһ, чәнаб, сизин бу сөзләриниздән сонра нечә дә ра
 олдум...
 ЖЕРОНТ. Јох.. Бағышламагына, бағышлајырам сәни, анча
 шәртлә ки, өләсән!
 СКАПЕН. Нечә, чәнаб?
 ЖЕРОНТ. Әјәр сән сагалсан, мән сәни бағышламајачагам!
 СКАПЕН. Вај! Вај!.. Јенә һалым хараб олду!..
 АРГАНТ. Белә ки, бир хошбәхтлик кәлиб бизи тапыб, ч
 Жеронт, сиз ону шәртсиз-задсыз бағышлајын!
 ЖЕРОНТ. Сиз дејән олсун!
 АРГАНТ. Кедәк, бир јердә шам еләјәк, шадлыг еләјәк!..
 СКАПЕН. Һәлә ки, өлмәмишәм, гој мәни дә мизә јахын
 сыналар!..

СОН